

Ἐν Ἀθήναις τῇ 18ῃ Μαΐου 1893.

Φίλε Κύριε Ἀρσένη,

Ὅταν τῇ Ὑμετέρᾳ εὐμενεῖ προσκλήσει ἔπεμψα διὰ τὸ περισπούδαστον Ἡμερολόγιόν Σας τοῦ 1891 ἐντυπώσεις τινας εἰκοσαήμερου πλοῦ ἀνά τὰς Νοτίους Σποράδας, ὑπεσχέθην Ὑμῖν νὰ συμπληρώσω ταύτας εἰς ἕτερον ἔτος διὰ τῶν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἐν Ῥόδῳ ἐπὶ τινας ἡμέρας διαμονῆς μου, ἐντυπώσεων.

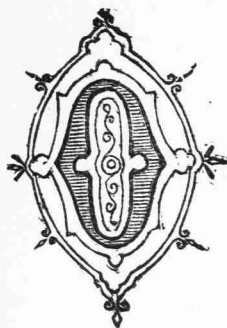
Πράττω ἤδη τοῦτο εὐχαρίστως, χαίρων μεγάλως, ὅτι εἰσφέρω πενιχρὰν συμβολήν, εἰς τὴν Φιλολογικὴν καὶ Λογογραφικὴν ἀνθοδέσμην, ἣν τόσῳ λαμπρὰν καὶ τόσον ἀποπνέουσιν ἄρωμα, προσφέρει τοῖς πολλοῖς αὐτῆς ἀναγνώσταις τὸ ἀληθῶς ἐξαιρετὸν ὑμῶν δημοσίευμα, ἡ «Ποικίλη Στοά».

Δέξασθε τὴν βεβαίωσιν τῆς διακεκριμένης πρὸς Ὑμᾶς ὑπολήψεως καὶ τῶν φιλικῶν αἰσθημάτων μου,

Ὅλος Ὑμέτερος

Ἐμμανουὴλ Σ. Λυκούδης.

Ρ Ο Δ Ο Σ

ΤΑΝ μὲ ἀφύπνισαν αἱ τέσσαρες διπλαῖ κρούσεις τοῦ κώδωνος τῆς Σαλαμινίας, σημαίνοντος πρὸς ἐναλλαγὴν τῆς τετραωρίας, ἦτον ἡ τετάρτη ὥρα τῆς πρωίας τῆς 23 Αὐγούστου 1878.

Ἀνῆλθον ἐπὶ τοῦ καταστρώματος. Ὀλίγοι ἔτι ἀστέρες ἔρριπτον ἀτόνους, ὠχρὰς τὰς τελευταίας αὐτῶν μαρμαρυγὰς, ἐνῶ ἤδη ἐπορφυροῦτο ὁ ὀρίζων ὑπερθεν τῶν ὀρέων τῆς Καραμανίας, ἅτινα μάλιστα διεφαίνοντο ἀπώτατα, ὡς ἀραιὰ, μολυβδόχους νεφέλη.

Ἐγγύτερον ἡμῶν ὑπερύψηλος κῶνος ἐφαίνετο ἀναδυόμενος οὐχὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς λευκῆς πρωϊνῆς ὀμίχλης, ἥτις, κατὰ τὰ χθαμαλότερα αὐτοῦ μέρη, ἐκάλυπτεν ἔτι τὸν ὀρίζοντα.

Καὶ δεικνύων τὸν ὑπερύψηλον κῶνον, «ἡ Ῥόδος» μοι εἶπεν ὁ ἐπὶ τῆς πηδαλιουχίας κελουστής.

ὦ ! Πόσας ἀναμνήσεις ἐκλάμπρου μεγαλείου ἤγειρεν ἐν ἐμοὶ τῆς καλλιμόρφου νήσου τὸ ποιητικὸν ὄνομα.

Σχεδὸν ἀπὸ τῆς κοιτίδος τὸ ἤκουσα τὸ πρῶτον κατὰ τὴν ἀπωτάτην παιδικὴν ἡλικίαν, ὑπὸ τὸ μονότονον μέλος τοῦ δημῶδους ἄσματος, πολὺ τότε τοῦ συρμοῦ,

Κάτου στή Ῥόδο, στή Ῥοδοπούλα,
Τοῦρκος ἀγάπησε μιὰ Ρωμηοπούλα.

Ἐκτοτε πολλὰ ἤκουσα, πολλὰ ἀνέγνωσα περὶ τῆς καλλίστης νήσου, τῆς Pulherima κατὰ Πλίνιον, ἥτις τρίς κατὰ τὴν παρέλασιν τῶν αἰῶνων ἐφώτισε διὰ τῆς λάμπειας τῆς τὸν κόσμον. Ὄταν, πρὶν ἔτι κτισθῆ ἡ ὀμώνυμος αὐτῇ πόλις, ἀπώκιζε τὸν γνωστὸν κόσμον διὰ τῶν στόλων τῆς, ἐπὶ τῆς ἐξόχου ἀκμῆς τῆς, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ τελευταῖον κατὰ τὴν μακρὰν ἐποποιίαν τῆς κυριαρχίας τῶν Ἰωαννιτῶν Ἱπποτῶν.

Ὀφιοῦσα καὶ Τελχινίς καὶ Αἰθραία καὶ Τρινάκρια καὶ Πελαγία καὶ Ὀλίεσσα καὶ Κορυμβία καὶ Ποῆεσσα καὶ Ἀταβυρία καὶ Μακαρία ὀνομάσθη πρότερον, δεικνύουσα διὰ τῆς πληθῆος τῶν ὀνομάτων τούτων πόσον ἡ ἀρχαία ποίησις ἠσχολήθη περὶ αὐτῆς.

Ῥόδος ὀνομάσθη κατὰ τοὺς πλείστους, ἀπὸ τῆς πληθῆος τῶν ἀγρίων ῥοδῶν, αἵτινες κατακαλύπτουσιν αὐτήν, ὅπερ κατ' αὐτοὺς προφαίνει καὶ τὸ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῆς νήσου παρατηρούμενον ἄνθος, τὸ ὁποῖον ὑπολαμβάνουσι ῥόδον.

Μετὰ λύπης ἀδυνατῶ νὰ ἀκολουθῆσω τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην τὴν τόσον ποιητικὴν, τὴν τόσον εὐώδη, διότι οὐδεὶς σήμερον, ἀμφισβητεῖ ὅτι τὸ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων τῆς Ῥόδου νομισμάτων ἀνάγλυφον ἄνθος εἶναι οὐχὶ τὸ ῥόδον, ἀλλὰ τὸ ἄνθος τῆς ροιᾶς.

Ὑπερισχύει δὲ σήμερον ἐτυμολογία, ἐξομοιοῦσα τὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνόματος τῆς Ῥόδου πρὸς τὸ ἄλλο αὐτῆς ὄνομα Ὀφιοῦσα, διότι χαλδαῖστὶ Ἰαρὸδ καὶ φοινικιστὶ ῥόδ, σημαίνει ὄφιν, δράκοντα.

Ἀπαισία ἢ ἀντίθεσις δὲν τὸ ἀρνοῦμαι· ἀλλὰ μὴ καὶ σήμερον ὑπὸ τὰ ἀρωματώδη φυλλώματα τῶν ἀγρίων ῥοδῶν, ἄτινα καλύπτουσι τὰς κλιτύας τῆς νήσου, ἀνάριθμοι δὲν ὑφέρπουσιν οἱ ὄφεις;

Ἀνεπλέομεν ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Καρπάθου, καθ' ἃ δὲ ἐφαίνετο μόλις μετὰ μίαν περίπου ὥραν θὰ προσηγγίζομεν τὴν νῆσον κατὰ τὴν νοτιοτάτην αὐτῆς ἄκρην τὸ Πρασονῆσι, ἢ Πανὸς ἀκρωτήριον κατὰ Πτολεμαῖον.

Ἐν τῷ μεταξύ ἀνεστρεφόμην μὲ τὰς ἀναμνήσεις τῆς ποιητικωτάτης τῶν νήσων.

Ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι τῆς ἀρχαιότητος διηγωνίσθησαν τίς πλείοτερον νὰ ἐξάρῃ τὰς καλλονάς τῆς, τὸ μεγαλειῶν τῆς.

Ὑδατογεννῆς ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀνέθορον, ὡς φέρουσιν αἱ παραδόσεις, ἃς πρῶτος διετύπωσεν ὁ γλυκὺς τῶν Ὀλυμπιακῶν ῥόδων ποιητής¹, καὶ ὡς ἀποδεικνύουσι τὰ πανταχοῦ τῆς νήσου, μέχρι τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν ἀπολιθώματα μαλακίων

Φαντὶ δ' ἀνθρώπων παλαιαὶ

Ῥήσιες, οὐπω, ὅτε

Χθόνα δατέοντο Ζεὺς τε καὶ Ἀθάνατοι,

Φανεραὶ ἐν πελάγει,

Ῥόδον ἔμεν ποντίω.

Ἄλμυροῖς δ' ἐν βένθεσι νᾶσον κεκρύφθαι.

· · · · ·
Βλάστε μὲν ἐξ ἀλός ὑγρᾶς

Νᾶσος . . .

Καὶ ὁ Πλίνιος² δὲ τὴν αὐτὴν ἱστορεῖ τῆς Ῥόδου ἀπὸ τῆς θαλάσσης γένεσιν. *Claree jampridem insulae, Delos et Rhodos memoriae produntur enatae* ;³

Αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Ἀρμιανὸς Μαρκελίνος καὶ ὁ ῥήτωρ Ἀριστείδης ἐν τῷ Ῥοδιακῷ αὐτοῦ αναφέρουσι. Ὁ τελευταῖος οὗτος λέγει. «Τὴν δε τὴν νήσον, οὔσαν ὑπὸ τῇ θαλάττῃ καὶ κεκρυμμένην, Ἥλιφ δῶρον ἀνεῖσαν θεοί».

Πρὸ ἔτι τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἔκλαμπρος φέρεται ἡ δόξα καὶ ἡ ναυτική δύναμις τῶν Ῥοδίων, πολὺ πρὶν συνοικισθῆ ἢ καὶ σήμερον σωζομένη ὁμώνυμος τῆς Ῥόδου πόλις.

«Ἱστοροῦσι», λέγει ὁ Στράβων «καὶ ταῦτα περὶ τῶν Ῥοδίων, ὅτι οὐ μόνον, ἀφ' οὗ χρόνου συνήκησαν τὴν νῦν πόλιν εὐτύχουν κατὰ θάλατταν, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς Ὀλυμπιακῆς θέσεως συχνοῖς ἔτεσιν ἔπλεον πόρρω τῆς οἰκείας, ἀφοῦ καὶ μέχρις Ἰθρηίας ἔπλευσαν».

Ἄλλὰ πολλοὺς πρὸ τοῦ Στράβωνος αἰῶνας ὁ τυφλὸς τῆς Ἰωνίας ποιητῆς λέγει περὶ τῆς Ῥόδου, ἀφηγούμενος τὴν εἰς αὐτὴν φυγὴν τοῦ Τληπολέμου

¹ Πινδ. Ὀδ. Ὀλυμ. VII 62 ἐπομ..

² Hist. nat. I II. C, LXXXIX.

³ Hist. nat. I, II, c. LXXIX.

Αὐτὰρ ὄγ' ἐς Ῥόδον ἴξεν ἀλύμενος, ἄλγεα πάσχων
 Τριχθὰ δ' ὄκηθεν καταφυλαδόν, ἧδ' ἐφίληθεν
 Ἐκ Διὸς ὄστε θεοῖσι καὶ ἀνθρώποισιν ἀνάσσει
 Καί σφιρ θεσπέσιον πλοῦτον κατέχευε Κρονίων.

Ἄπο δὲ τῆς γραφικωτάτης ταύτης τοῦ Ὀμήρου ἐκφράσεως, ὅτι ὁ Ζεὺς κατέχευε τὸν πλοῦτον ἐπὶ τῆς Ῥόδου, ἐνεπνεύσθη ὁ Πίνδαρος τὸν περὶ τῆς χρυσῆς βροχῆς καταπεσοῦστος ἐπὶ τῆς Ῥόδου χαριέστατον μῦθον

Κείνοισι μὲν ξαν-
 θὰν ἀγαγῶν νεφέλῃν
 πολὺν ὕσε χρυσόν.

*
 *

Εἶχεν ἤδη ἀνατείλει ὁ ἥλιος καὶ μόνος ἔτι διεφαίνετο ὁ μεγαλοπρεπὴς καὶ ὑπερύψηλος κῶνος ἐξ ὅλης τῆς νήσου, ὡς ἀπὸ τοῦ μακρόθεν θεωμένου πλοίου αἱ κορυφαὶ μόναι τῶν ἰστών.

Ῥίπτω βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου καὶ ἀναγινώσκω παρὰ τὴν ὑψηλότεραν τῆς νήσου κορυφήν, τὴν σημειουμένην σχεδὸν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς νήσου, τὸ ὄνομα Ἀτάβυρον.

Τὸ Ἀτάβυρον, τὸ ἰσοῦψές πρὸς τὸν Παρνασσὸν ὄρος, τὸ ὑπὲρ τὰ χίλια ἐξακόσια μέτρα ἐγειρον τὴν ὑπερήφανον κορυφήν του, ἀγέρωχον, μονῆρες, ἀπεσπασμένον παντὸς δεσμοῦ ἀπὸ τῶν ἄλλων τῆς νήσου ὄρεων, νάνων μὴ ὑπερβαίνοντων τὸ ἀνάστημα ἐξακοσίων μέτρων.

Μεθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ ὕψος δὲν στέφουσι τοῦ Ἀταβύρου τὴν κορυφήν πυκναὶ νεφῶν τολύπαι. Ὅχι. Ἡ κατατομὴ του παρίστατο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἐπὶ οὐρανοῦ ἀδιασπάστως κυανοῦ, κυανοῦ βαθέος καὶ ὁμῶς ἀργυρολαμποῦς, ὑγροῦ, ἀνεκφράστου διὰ τοῦ χρωστικῆρος, ἀνερμηνεύτου διὰ τῆς γραφίδος.

Διότι ἐν Ῥόδῳ τῆς ἀτμοσφαίρας ἡ διαύγεια ὑπερβαίνει τὴν τοῦ ἀττικοῦ ὀρίζοντος, τὰ δὲ νέφη, ἀνωμαλῖαι ἐφήμεροι, ἐπὶ τινὰς μόνον χειμερινὰς ἡμέρας διασθέουσι τῆς εὐδαίμονος νήσου τὸν ὀρίζοντα.

Διὰ τοῦτο φαεινὴν ὀνομάζουσι τὴν Ῥόδον οἱ Λατίνοι ποιηταί. Πρὸς τὸν Πλίνιον, «Laudabunt alii claram Rhodon», λέγει καὶ ὁ Ὀράτιος¹ καὶ «Claramque relinquit Sole Rhodon ὁ Martialis. Τοῦτου ἕνεκα εἰς τὸν Ἥλιον (Ἀπόλλωνα), εἶχον ἀφιερῶσει τὴν νήσον αὐτῶν οἱ Ῥόδιοι.

Ὅποῖον ἀτελεύτητον πανόραμα, ὅποῖον ἔκπαγλον θέαμα ἐξελίσσεται

¹ 4. I. ὠδ. 7η.

ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς κορυφῆς ἐκείνης τοῦ Ἀταθύρου, μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ὑπὸ τοιαύτην κυανόχρυσον διαφάνειαν, τοῦ ὀφθαλμοῦ δυναμένου ἐλευθέρως νὰ πλανᾶται ἀπὸ τῶν ὀρέων τῆς Λικίας καὶ τῆς Καρίας μέχρις αὐτῶν τῶν ἀκτῶν τῆς Κρήτης. Ὁ κ. Guérin τῆς παρ' ἡμῶν γαλλικῆς σχολῆς ἀρχαῖος τρόφιμος, ἀνελθὼν ἐπ' αὐτῆς, στείραν ἀποφάνεται τὴν ἔκφρασιν, ὅπως ἀναπαραστήσῃ τοῦ θεάματος τὸ μεγαλεῖον.

Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἀταθύρου ἔτι καὶ νῦν σώζονται κατ' αὐτόν, τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Διός, ὃν ἤγειρεν ὁ τῆς πατρίδος φυγὰς Κρῆς Ἀλθαιμένης, ὁ τοῦ Μίνωος ἕγγονος.

Φεύγων οὗτος τὸν χρησμόν, ὅστις εἶχε προείπει εἰς τὸν πατέρα αὐτοῦ Κατρέα, ὅτι θὰ φονευθῇ ὑπὸ τινος τῶν υἱῶν του ἔφερεν ἐκεῖ τὸ πλάνον βῆμα του, χωρὶς νὰ ἀποφύγῃ τὸ μοιραῖον, συμπλακείς μετὰ ἔτη πολλὰ πρὸς ἄγνωστον ὁ δῦσμοιρος, ὅστις ἦτο αὐτὸς ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἐλθὼν εἰς Ῥόδον διὰ νὰ ἀναζητήσῃ τὸ τέκνον του. Τοῦ μοιραίου τὸ ἀνέκκλητον διδάσκει ὁ θλιβερός μῦθος, ὡς ἔτι καὶ σήμερον ἡ δημόδης μουσα τῶν ἀπογόνων του Κρητῶν

«Τὸ γράψει ἡ μοῖρα στὸ χαρτί, πελέκι δὲν τὸ κόβει».

Ἐν τῇ ἰδρύσει τοῦ ναοῦ τούτου ἐκεῖ ἐπάνω, ὅπου μονήρης ἀνάσσει ὁ ἀετός, διαφαίνεται τοῦ ἐκουσίου ἐξορίστου ὁ καυστικός πόνος, τῆς πικρᾶς νοσταλγίας ἢ βιβρώσκουσα ὀδύνη.

«Ἐπὶ δὲ ὄρους Ἀταθύρου», λέγει Διόδωρος ὁ Σικελιώτης «Διὸς ἱερόν ἰδρύσατο τοῦ προσαγορευομένου Ἀταθύριου, κείμενον ἐπὶ τινος ὑψηλῆς ἄκρας, ἀφ' ἧς ἔστιν ἀφορᾶν τὴν Κρήτην».

Καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος δὲ πρὸς τὴν αὐτὴν συμπίπτει ψυχολογικὴν περὶ τοῦ ταλαιπώρου ἐξορίστου κρίσιν. «Ἀναθὰς δὲ ὁ Ἀλθαιμένης τὸ Ἀταθύριον καλούμενον ὄρος, ἐθεάσατο τὰς πέριξ νήσους. Κατιδὼν δὲ καὶ Κρήτην καὶ τῶν πατρῶων ὑπομηθηθεὶς θεῶν, ἰδρύετο βωμόν Ἀταθύριου Διός».

Τὴν Κρήτην ἐνεθυμεῖτο καὶ τὴν Κρήτην ἤθελε νὰ βλέπῃ. Ποσάκις μετὰ τὴν εἰς τὸν πατρῶον θεὸν θυσίαν, μονήρης καθήμενος ἐπὶ τῆς δυσπροσίτου ταύτης κορυφῆς, ἐθύθιζε ῥεμβόν, περιδάκρυ τὸ βλέμμα πρὸς τὴν ἄχανῃ τῆς Μεσογείου ἔκτασιν, μακράν, πολὺ μακράν, ἐκεῖ ὅπου ἡ Ἰῶν, ὡς νεφέλη κυανῇ, μὲ ἀείποτε λευκὴν τὴν κορυφήν, μόλις διεφάνετο ἐν τῷ ἀπωτάτῳ ὀρίζοντι, συγχεομένη μετὰ τῶν θαλασσίων ἀτμῶν,

¹ Βιβλ. XIV. — Κεφ. 11.

ἀμυδρὰ ὡς ὄπτασια, ὡς ἀμυδραὶ καὶ ἀπώταται ἦσαν τοῦ ἐξορίστου αἱ ἐλπίδες ὅτι θὰ ἐπάτει ποτὲ καὶ πάλιν τῆς πατρίδος τὸ χῶμα !

Μοῦ περισφίγγει τὴν ψυχὴν τοῦ μυθικοῦ, τοῦ ἀνυπάρκτου ἴσως τούτου ἥρωος ἡ ὀδύνη, διότι βλέπω ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ, ὡς ἐν συμβολισμῷ τόσους ἥρωας νωπῶν χθεσινῶν ἀγῶνων τῆς μαρτυρικῆς Ἡρωίδος, οἵτινες μακρὰν τῆς Κρήτης ἔκλεισαν καὶ αὐτοὶ τὰ πεπονημένα τὰ δακρυπότιστα βλέφαρα, χωρὶς νὰ ἴδουν χωρὶς νὰ ἐλπίζουν κἂν τὴν ἀνάστασίν τῆς.

Ἀπὸ τῆς παλαιτάτης ἐκεῖνης ἐποχῆς τῆς κρυπτομένης εἰς τὴν ὀμίχλην τοῦ μύθου, τοῦ θεοῦ ἡ λατρεία δὲν ἔπαυσεν ἐπὶ τῆς μεμονωμένης ταύτης κορυφῆς τῆς τόσον ἐγγὺς τῷ οὐρανῷ. Ὅταν δὲ ἐξέπνευσε τοῦ Διὸς ἡ λατρεία, ἐν αὐτοῖς τοῦ ναοῦ αὐτοῦ τοῖς ἐρείπιοις ἠγέρθη ναῖσκος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου, ἡρειπωμένος σήμερον, ἀσκηπὴς ὑπὸ τὰ ὄμματα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅταν αἰπόλος μετὰ τῶν αἰγῶν του ἀναρριχᾶται τὰς ὑψηλὰς δειράδας, εἰσέρχεται ἐν αὐτῷ διασκελιζὼν τὰ ἐρείπια καὶ πρὸ τῆς εἰκόνας τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ἦν σχεδὸν ἀπέσβεσεν ὁ χρόνος, καίει λίθον ἐπὶ τεθραυσμένης πλακός, μόνος ἐκεῖ μετὰ τοῦ Θεοῦ.

*
* *

Ἦδη ἐφθάσαμεν τὸ Πρασονῆσι, τὴν νοτιοτάτην τῆς νήσου ἄκραν, καὶ ἀνερχόμενοι παρεπλέομεν τὴν νῆσον κατὰ μῆκος, παραλλήλως τῶν ἀνατολικῶν αὐτῆς ἀκτῶν.

Ὑπὸ τὴν ἀπώγειον ριπήν ἐλαφροῦ σκείρωνος ἡ Σαλαμινία ἀνεπέτασε τὰ πλεῖστα τῶν ἰστίων, ταχύνουσα τὴν πορείαν. Καὶ οἱ ὀρμίσκοι καὶ αἱ νησιῶδες παρήλαυον ἐνώπιον ἡμῶν φεύγουσαι, ἔρημοι ἀκταὶ ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν ὁποίων ἐνίοτε διεφαίνοντο τὰ ἐρείπια σκοπιάς, (βίγλα) τῶν Ῥοδίων Ἴπποτῶν, ἀφ' ἧς ἠρέωναν ποτὲ τὸν ὑποπτον ὀρίζοντα.

Ἦδη ἐπλησιάζομεν προεξοχὴν τινα τῆς νήσου, περὶ τὸ μέσον τοῦ μῆκους αὐτῆς τολμηρῶς βαίνουσαν πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἐπὶ τινος ὑψώματος περὶ τὰ ἑκατὸν μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης εἶδομεν κατεριμμένον φρούριον καὶ κάτωθεν μέχρι τῆς ἀκτῆς οἰκίας τινας, ἐρείπια τὰς πλείστας, ἐρήμους. Πτωχόν, ἐγκαταλειμμένον σχεδὸν χωρίον, τοῦ ὁποίου μόλις τριάκοντα οἰκίαι προέδιδον τὴν ἐνοίκισιν ἀνθρώπων. Ἐν τῷ λιμένι τῷ κενῷ ἐσάλειον ἀλιευτικαὶ τινες λέμβοι καὶ εἰς τροχαντήρ, ὅστις ὕψωσε τὴν ἐθνικὴν μας σημαίαν καὶ μᾶς ἐχαίρετῆσε διὰ τριῶν ὑποστολῶν.

Τίς θὰ τὸ πιστεύσῃ ; Ἡ πολίχνη οὕτη ἡ τοπεινὴ καὶ μόλις προδί-

δουσα τὴν ὕπαρξιν ἀνθρώπων, ἡ πολίχνη μὲ τὸν ἔρημον λιμένα, ἦτο ἡ Λίνδος.

Φέρει καὶ σήμερον ἔτι τὸ αὐτὸ ὄνομα, μόνον αὐτὸ περισώσασα διὰ τῶν αἰώνων, ἐν τῷ μέσῳ τόσῃ φθορᾷ ἡ ἐκπεσοῦσα, οἰονεὶ πρὸς χλεύην, πρὸς ἐμπαιγμὸν τῆς ἐσαεὶ οἰχομένης δόξης της.

Ἡ Λίνδος! Ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἐρήμου λιμένος πρὸ τοῦ ὁποῖου σαθρὸν ἐφόλιον, ἤλιεε διὰ κοντοῦ ὀκτάποδας, ἀναπαρίστων διὰ τῆς φαντασίας, ἐκπλέοντα τὸν Τληπόλεμον, στρατεύοντα ἐπὶ τὴν Τροίαν.

Τληπόλεμος δ' Ἡρακλεΐδης, ἧς τε μέγας τε,
Ἐκ Ῥόδου ἐννεά νῆας ἄγεν Ῥοδίων ἀγερώχων,
οἱ Ῥόδον ἀμφενέμοντο διὰ τρίχα κοσμηθέντες
Λίνδον, Ἴηλυτόν τε καὶ ἀργυρόντα Κάμειρον.

Ἐκ τοῦ ἐρήμου τούτου λιμένος ἐξέπλευσαν αἱ πανίσχυροι ἀποικίαι, αἵτινες ἀπόκισαν τὴν ἐν Ἰσπανίᾳ Ῥόδην, τὴν Παρθενώπην, τὴν σημερινὴν Νεάπολιν, τὴν Ῥοδανουσίαν εἰς τὰς γαλλικὰς ἀκτᾶς, τὴν Σύβαριν, τὰς Γυμνησίας ἢ Βαλεαρίδας.

Αὐτὴν τὴν ταπεινὴν πολίχνην εἶχον μητέρα οἱ Σόλοι ἐν Κιλικίᾳ, αἱ Γάγαι ἐν Λυκίᾳ, ἡ Γέλα ἐν Σικελίᾳ¹.

Καὶ κατόπιν τόσῃ δόξης τοιαύτῃ ἐπεφυλάσσετο τύχη εἰς τὴν πατρίδα τόσων φιλοσόφων καὶ καλλιτεχνῶν.

«Ἀνεζήτησα», λέγει ὁ Guerin «ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐρειπίων τῆς νεκροπόλεως ταύτης τὸν τάφον τοῦ σοφοῦ Κλεοβούλου, ἀλλὰ μάτην καὶ οἱ τάφοι, τὰ σήματα ταῦτα τῆς φθορᾷ, ὑφίστανται καὶ αὐτοὶ τῆς φθορᾷ τὸν ἡμαρμένον νόμον, ὡς λέγει ὁ Γιουβενάλης Quando quidem data sunt ipsis quoque fata sepulcris».

Ἐπὶ τοῦ τάφου, ὃν μάτην ἀνεζήτησεν ὁ φιλάρχαιος Γαλάτης εἶχον χαράξει οἱ Λίνδιοι τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν.

Ἄνδρα σοφὸν Κλεόβουλον ἀποφθίμενον καταπενεθεῖ

Ἦδε πάτρα Λίνδος, πότῳ ἀγαλλομένη.

Ἡ φράσις αὕτη πότῳ ἀγαλλομένη, κυματοχαρῆς δηλαδὴ καὶ πλεῖσται ἄλλαι, ἐξ ἴσου γραφικαὶ ῥήσεις, καταδεικνύουν πόσον ἐπήρουντο διὰ τὴν ναυτικὴν αὐτῶν ἐπίδοσιν.— Ἐλεγον ἐν παραδείγματι «Ἡμεῖς δέκα Ῥόδιοι δέκα ναῦς» καὶ τὴν στιγμὴν τοῦ καταποντισμοῦ ἐν δεινῇ τρικυμίᾳ, ἀτάρακτος ἀγέρωχος ὁ Λίνδιος κυβερνήτης

ἄλλ', ὦ Ποτειδᾶν, ἴσθι ὅτι ὄρθαν τὰν ναῦν καταδύσω.

¹ Θουκυδ. VI. 4. Ἡροδ. VII. 153.

Τῆς ἀκροπόλεως τῆς Λίνδου τὰ εἰρήπια καλύπτουσιν ἕτερα τὰ τοῦ ναοῦ τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς. Ὅποῖος ἦτο ὁ ναός οὗτος δύναται τις νὰ κρίνη ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ἀναθημάτων. Πλὴν τοῦ μαρμαρίνου ἀγάλματος τῆς Θεᾶς, ἔργου τοῦ Διπάνου καὶ τοῦ Σκύλλιδος, ὑπῆρχον ἐν αὐτῷ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀμάσιος, τοῦ τῶν Αἰγυπτίων βασιλέως δωρηθέντα ἀγάλματα¹ καὶ πάντα τὰ ἔξοχα ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς ἔργα, ἅτινα² ὁ Μάρκελλος ἀπεκόμισεν ἐκ Συρακουσῶν.

Ἐκεῖ κατὰ τὸν Ἀθηναῖον ἔβλεπέ τις πινακοθήκην ἔργων τοῦ Παρασίου, ἐκεῖ ἦτο τοῦ Ζεῦξιδος ὁ Ἡρακλῆς, ἐκεῖ τοῦ Βοήθου οἱ ἐξ ἀργύρου ἀνδριάντες.

Ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς ἦτο λελαξευμένη χρυσοῖς γράμμασι ἡ ὁδόσῃ τοῦ Πινδάρου φῶδῃ εἰς Διαγόραν τὸν Ῥόδιον, ἡ ἀρχομένη διὰ τῶν στίχων

Φιάλαν ὡς εἴ τις ἀ-
φνειᾶς ἀπὸ χειρὸς ἐλών . . .

Ἄλλ' ἡ Λίνδος δὲν ὑπάρχει πλέον, διότι παρῳδεῖ τὴν ὑπαρξίν της τὸ ταπεινὸν τὸ φυτοζωσὺν σήμερον χωρίον, τὸ ὁποῖον φέρει τὸ ἐνδόξον ὄνομα τῆς πόλεως, ἧτις ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Ῥοδίων ἵπποτων ἀνέδωκε τὰς τελευταίας αὐτῆς ἀναλαμπάς.

Ἔδει τοιαῦται πόλεις νὰ θνήσκωσι τέλειον. Νὰ τὰς ἀνοικοδομῇ τις διὰ τῶν ἀναμνήσεων ἐν τῷ μέσῳ ἀρχαίων εἰρηπίων, ἅτινα στέφει ἡ ἀγριοσυκὴ, ἐν τῷ μέσῳ τεθραυσμένων μαρμάρων, ἅτινα καλύπτει ἡ ἀκαλήφη. Κάμηλοι καὶ ποίμνια νέμονται ἐν τῇ σιγῇ τῆς ἐρημίας τὴν γῆν, ὅπου ἠγείροντο ποτὲ αἱ Σάρδεις, ἡ Βαθυλών. Ἐν τῇ ἐρημώσει ταύτῃ ἐπιπλέει ἡ μνήμη τοῦ μεγαλείου των περισσότερον ζῶσα, ἢ ἂν ῥυπαρὰ χωρία, συνοικισμοὶ φθισιῶντες ἤθελον παρῳδεῖ τῶν ἐνδόξων πόλεων τὰ ὀνόματα.

* *
*

Ἦδῃ ἀναπλέοντες τὴν νῆσον ἐφθάσαμεν περὶ τὴν μεσημβρίαν πρὸς τὴν βορείαν τῆς νήσου ἄκραν, ἐνθα, βλέπουσα πρὸς ἀνατολὰς ἀνελίσσεται ἡ πόλις τῆς Ῥόδου, ἣν ἔπηξαν τὸ πρῶτον ἔτος τῆς 93ης Ὀλυμπιάδος (408 π. χ.) μέτοικοι ἐκ τῶν τριῶν ἀρχαίων τῆς νήσου πόλεων τῆς Ἰαλυσοῦ, τῆς Καμίρου καὶ τῆς Λίνδου.

Μακρόθεν μᾶς ἐξέπληξεν ἡ πληθὺς τῶν ἀνεμομύλων, οὔτινες παιδροὶ ἐκίνουν τὰς λευκάς αὐτῶν πτέρυγας ἔξωθεν τῆς πόλεως καὶ τῶν προα-

¹ Ἡροδ. I. II. 182.

² Πλούταρχος ἐν βίῳ Μαρκέλλου C. XLII.

στείων, ἐξικνούμενοι μέχρι τῆς ἀμμώδους παραλίας, ἐν μέσῳ καταφύτου χθαμαλῆς πεδιάδος, ἐν ἣ ἄραιοι ἀναθρώσκουσι φοίνικες, πλαισιούμενοι εἰς τὸ διαυγές κυανοῦν τοῦ οὐρανοῦ. Οἱ ἀνεμόμυλοι οὗτοι οὐδὲν ἔχουν κοινόν πρὸς τὴν ἀλευροποιίαν. Εἶναι ἀπλῶς μηχαναὶ πρὸς ἄντλησιν ὕδατος καὶ ἄρδουσιν τῶν κήπων, τὴν χρῆσιν τῶν ὁποίων διευκολύνει ἡ κανονικότης τῶν ἀπὸ τῆς θαλάσσης καθ' ἑκάστην προσπνεόντων ἀνέμων.

Ἡ τουρκικὴ πόλις, ἐν ἣ κατοικοῦσι καὶ οἱ Ἰσραηλιῖται περικλειεταὶ ἐντὸς τῶν φρουρίων, ἅτινα ἠγέρθησαν ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἰωαννιτῶν ἱπποτῶν. Ὁ δὲ χριστιανικὸς πληθυσμὸς εἶναι συνωκισμένος εἰς τὰ πρόσ-
στεια ἢ μαράσια, τὰ ὁποῖα ἀπλοῦνται ἐξῶθεν τῶν τειχῶν φαιδρά¹ εἶναι δὲ ταῦτα τὸ Νέο Μαράσι ἢ Νεοχώρι, ἡ ἔδρα τῶν προζένων, τῶν ὁποίων αἱ σημαῖαι κυματίζουν ἐπὶ ὑψηλῶν ἰστῶν ἐστημένων ἐντὸς τῶν κήπων, τὸ κάτω Μαράσι καὶ τὸ ἐπάνω Μαράσι.

Αἱ πρῶται ἐντυπώσεις πρὸ αὐτῆς ἔτι τῆς ἀγκυροβολίας, μοὶ ὑπέμνη-
σαν τὴν ἐπὶ τῆς νήσου τῶν Ῥοδίων ἱπποτῶν κυριαρχίαν, διότι πρῶτον εἰς τὸ ἄκρον τῆς προκυμαίας ἐγείρεται τὸ ἐπιβάλλον φρούριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐκτισμένον ἐπὶ τοῦ ἐτέρου τῶν σκελῶν τοῦ στομίου τοῦ πα-
λαιοῦ λιμένος, τοῦ ὀνομαζομένου ἔτι τῶν ἱπποτῶν, ἢ Μανδράκι. Ἐντὸς αὐτοῦ ἐσάλευε τὴν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς μας ἡ φυλακὴ τοῦ Γενικοῦ Διοι-
κητοῦ, τὸ Τάλια, γνωστὸν διὰ τὰς μετὰ τοῦ Ἰντζεδὶν κατὰ τοῦ Ἀρκα-
δίου καὶ τῆς Ἐνώσεως συγχρούσεις του, εἰς τὰ ὕδατα τῆς Κρήτης. Ἄλλ' ἡμεῖς δὲν εἰσῆλθομεν εἰς τὸν λιμένα τοῦτον, διότι τῆς Σαλαμι-
νίας ἐχούσης ἱκανῶν ποδῶν καταθύθισιν κάτω τῆς ἰσάλου, ὁ εἰς τὸν λι-
μένα τοῦτον, κατακεχωσμένον καὶ ἀβαθῆ, εἰσπλους ἦν ἐπικίνδυνος. Διὰ
τοῦτο ἠγκυροβολήσαμεν εἰς τὸν μέγαν ἐμπορικὸν λιμένα, τοῦ ὁποίου τὴν
εἴσοδον δύο ἐκατέρωθεν προστατεύουσι φρούρια· ἔνθεν μὲν τὸ τετράγωνον
φρούριον τοῦ Ἁγίου Μιχαήλ μὲ τοὺς τέσσαρας χαιρεστάτους πυργίσκους
του, ἐτέρωθεν δὲ τὸ ῤηθὲν φρούριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅπερ καὶ τὸν
ἕτερον προστατεύει λιμένα.

Οὗτοι εἶναι σήμερον οἱ δύο ἐν χρήσει λιμένες, εἰς οὓς μικρὰ τινα πλοιά-
ρια εὖρομεν ἠγκυροβολημένα. Καὶ ἐν τῇ συγκρίσει τῇ θλιβερᾷ ἀναθρώ-
σκουσι καὶ πάλιν αὐτόματοι τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου αἱ ἀναμνήσεις φέ-
ρουσαι τὸν ἐπισκοποῦντα τὴν σημερινὴν ἔκπτωσιν πρὸς τὴν ἐποχὴν καθ'
ἣν ὑπῆρχον κλιμένες¹ τοσοῦτοι καὶ τηλικούτοι, προβλήσι λίθοις, εἰς τὸ
πέλαγος ἐξανεστηκότες, οἱ μὲν τοὺς ἀπὸ Καρίας, οἱ δὲ τοὺς ἀπὸ Ἰωνίας

¹ Ἀριστείδου τοῦ ῤητορος 43ος λόγος Ροδιακός. Ἔκδοσις Dindorf, σελ. 797.

δεχόμενοι, οί δὲ τοὺς ἀπὸ Αἰγύπτου καὶ Κύπρου καὶ Φοινίκης, ὡσπερ ἄλλος ἄλλη πόλει πεποιημένους εἰς ὑποδοχήν».

*
* *

Ἄμα τῇ ἐλευθέρᾳ κοινωνίᾳ ἀνήλθον ἐπὶ τῆς Σαλαμινίας ἐν στολῇ πρῶτον ὁ λιμενάρχης καὶ εἶτα ὁ ἡμέτερος πρόξενος κύριος Διονύσιος Βιτάλης, ἀληθής, ἔνθους τοῦ ἑλληνισμοῦ ἱεραπόστολος, τοῦ τύπου τοῦ ὁποίου ἂν εἶχομεν ἀριθμὸν τινα προξένων, ἀλλοῖα θὰ ἦτο σήμερον ἡ θέσις τοῦ ὑποδοῦλου Γένους.

Μετ' αὐτοῦ ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν καὶ τὰ κατ' αὐτὴν ἀξιοθέατα.

Πλὴν ὀλίγων συντριμμάτων ἐνεπιγράφων λίθων, τίποτε δὲν ἀπομένει ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλληνίδος πόλεως. Ἀπειροπληθῆ ὄμως ἀνὰ πᾶν ἀπαντῶνται βῆμα τὰ μνημεῖα, ἅτινα ἤγειρεν ἡ κυριαρχία τῶν Ῥοδίων Ἴπποτῶν σωζόμενα οὕτως ἄρτια κατὰ τὸ πλεῖστον, ὥστε νομίζει τις, ὅτι χθὲς ἐκυριάρχουν εἰσέτι τῆς νήσου οὗτοι, ὅτι δὲν παρήλθον τέσσαρες σχεδὸν αἰῶνες, ἀφ' ἧς ὁ τελευταῖος τῶν Μαγιστῶρων τοῦ Τάγματος τούτου Vilier de l'Île Adam παρέδωκεν εἰς τοὺς Τούρκους τὰς κλεῖδας τῶν φρουρίων. Τόμοι ὀλόκληροι δὲν ἀρκῶσι διὰ τὴν περιγραφὴν τῶν μνημείων τούτων, τὰ πλεῖστα τῶν ὁποίων καταπλήσσοσι διὰ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς αὐτῶν καλλονῆς, μίγματος ἀρμονικοῦ τοῦ Ἀραβικοῦ καὶ τοῦ Γοθτικοῦ ῥυθμοῦ. Διὰ τοῦτο διὰ βραχέων θέλω ἀναφέρει τινὰ τούτων.

Κατὰ τὴν ἐπίσημον πρὸς τὸν Διοικητὴν ἐπίσκεψιν ἀπεβιβάσθημεν πρὸ τῆς πύλης Τερσανὲ Καποῦ, ἧτις ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἴπποτῶν ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἢ τοῦ Ἀμποάζ.

Παρὰ τὴν πύλην ταύτην εἶναι ἐκτισμένος ὁ πύργος τοῦ Ἁγίου Μιχαήλ, εἰς τὴν μετώπην τοῦ ὁποίου εἶναι ἐντετειχισμένον ἀνάγλυφον εἰκονίζον τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, κρατοῦντα βρομφαίαν ἐν τῇ δεξιᾷ καὶ ἐν τῇ ἀριστερᾷ τὸ Εὐαγγέλιον. Κάτωθεν καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐμβλημάτων τοῦ Τάγματος εἶναι γεγλυμμένα τοῦ Πάππα Ἰουλίου II τὰ ἐμβλήματα, ἢ τῖάρα ὑπὲρ τὰς χιαστί διασταυρουμένας ὑπερμεγέθεις κλεῖδας, μετὰ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς.

Divo Paulo conventus sancti

Joannis hospitalis Petrus d'Aubussonius.

Τὴν πύλην ταύτην καὶ τὸν πύργον ἤρξατο ἐγείρων ὁ Μεγίστωρ τοῦ τάγματος d'Aubusson, ἡ ἐποχὴ τοῦ ὁποίου ἐσημείωσε τὸ ἀπώγειον

τῆς ἀκμῆς τῆς Ῥόδου ὑπὸ τοὺς Ἰωαννίτας, ἐπεραίωσε δὲ ὁ Μαγίστωρ Emery d'Amboise.

Δεξιὰ ἡμῶν ἦτο ὁ ναύσταθμος ἐν ᾧ ἐπήγνουον δύο λέμβους. Νωχελῆς κατέπιπτεν ἡ σφύρα πέντε ἢ ἕξ ἔργατῶν οὔτινες προσήλουν ἐπὶ τῆς τρόπιδος τοὺς νομεῖς τῶν δύο πλοιαρίων.

Αὐτὸς οὗτος εἶναι ὁ ναύσταθμος, ὃν ἐσχέδιασεν ὁ καὶ τοῦ ἀρχαίου ναυστάθμου τοῦ Πειραιῶς ἐπὶ Περικλέους ἀρχιτέκτων Ἰππόδαμος ὁ Μιλήσιος ¹.

Ἄποια ζωή, ὁποῖος θόρυβος ἐν τῷ σιωπηλῷ σήμερον τούτῳ, τῷ ἐρημωμένῳ ναυστάθμῳ, ὅταν παρεσκευάζε τοὺς στόλους τοὺς πανισχύρους, οὔτινες ἐμάχοντο πρὸς τοὺς διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου, οὔτινες ἐπέβαλον εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸ μεγαλεῖον τῆς Ῥόδου καὶ αὐτὴν τὴν ναυτικὴν νομοθεσίαν των. Ἐν τούτῳ τῷ μεγαλοπρεπεῖ ναυστάθμῳ, μὲ τὰ ἐργαστᾶσια του, τοὺς νεωσοίκους του, τὰ ὄπλουργεῖα του παρεσκευάζοντο τὰ τελειότατα πολεμικὰ μέσα δι' ὧν οἱ Ῥόδιοι ἠμβλυναν τὴν δύναμιν Δημητρίου τοῦ Πολιορκητοῦ. Ἐκεῖ ἡ τέχνη τῶν πολεμικῶν ἔργων εἶχεν ἀνέλθει εἰς ἀκμὴν ἄγνωστον εἰς τοὺς συγχρόνους καὶ τὴν μυστικότητα τῶν ἐν αὐτῷ τελουμένων ἐξησφάλιζε ποιὴν θανάτου κατ' ἐκείνου, ὅστις ἤθελε πατήσῃ τὸν οὐδὸν τῶν μυστικῶν συνεργειῶν. «Θαυμαστὴ δὲ καὶ ἡ εὐνομία καὶ ἡ ἐπιμέλεια,» λέγει ὁ Στράβων, «περὶ τε τὴν ἄλλην πολιτείαν καὶ τὴν περὶ τὰ ναυτικά, ἀφ' ἧς ἐθαλασσοκράτησε πολὺν χρόνον. Τὰ περὶ τοὺς ἀρχιτέκτονας δὲ καὶ τὰς ὀργανοποιίας καὶ θησαυροὺς ὄπλων τε καὶ τῶν ἄλλων ἐσπούδασται διαφερόντως. Τῶν δὲ ναυστάθμων τινὰ καὶ κρυπτὰ ἦν καὶ ἀπόρητα τοῖς πολλοῖς· τῷ δὲ κατοπτεύσαντι καὶ παρελθόντι εἶσω ὄριστο θάνατος ἢ ζῆμια». — Καὶ Ἀριστείδης ὁ ῥήτωρ ὕμνεῖ τὸ ναυτικὸν τῶν Ῥοδίων μεγαλεῖον. «Ἐπικείμενα δὲ τοῖς λιμέσι τὰ νεώρια... Τριήρεις δὲ ἐπὶ τούτοις ὑπῆρχον ἰδεῖν δικρότους καὶ τρικρότους καὶ εἰς ἑπτὰ καὶ εἰς ἑννέα στοίχους, τὰς μὲν πλοῖμους, τὰς δ' ἀποκειμένας ὥσπερ ἐν ταμείῳ...»

*
* *

Μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Διοικητοῦ περιήλθον τὴν ἀγοράν. Πτωχὴ πενιχρά, μὲ ῥυπαρὰ ὀθωμανικὰ καφφενεῖα, μὲ Ἰουδαϊκὰ ῥοποπωλεῖα, παρὰ δὲ τὴν παραλιακὴν ὁδὸν μὲ διάφορα ἀντικείμενα ζυλογλυπτικῆς, προϊόντα τῆς βιομηχανίας τῶν ἐν ταῖς φυλακαῖς τῆς Ῥόδου καθαιργμένων, ἐκτεθειμένα ἐν ὑπαίθρῳ χαμαί.

¹ Στραβ. Γεωγρ. XIV 2.

Δύστηνος ἐκπεσοῦσα Ῥόδος! Τίς ἤξεύρει τὸν χῶρον τοῦτον, ἐφ' οὗ ἡ σήμερον ἀγορά, τίνα ἐκόσμου ἐκ τῶν τρισχιλίων ἀγαλμάτων, δι' ὧν ἦτο καταστόλιστος ἡ ἀφνειὰ πόλις; τίς οἶδε, ἂν ἐκεῖ ὅπου πηγνυνται σήμερον τὰ καφφενεῖα τὰ ἐλεεινά, τοῦ φθισικοῦ ἐμπορίου τὰ ξύλινα παρὰ πηγάματα, οἱ εὐρωτιῶντες ὀθωμανικοὶ οἴκοι, δὲν ἦσαν τὰ θέατρα, τὰ γυμνάσια, αἱ σχολαὶ τῆς φιλοσοφίας. Ἴσως ἐκεῖ ἐπήγνυτό τι τῶν ἱερῶν τοῦ Ἥλιου, τῆς Ἰσιδος, τοῦ Σωτῆρος Διός, τῆς Ἀρτέμιδος, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἦτο πινακοθήκη ἔργων τοῦ Ἀπελλοῦ, τοῦ Ζευξίδου τοῦ Πρωτογένους, ὅπου εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους τοῦ ἑλληνικοῦ μεγαλείου, ἠδύνατό τις νὰ θαυμάσῃ τὸν Μελέαγρον, τὸν Ἡρακλῆ, τὸν Περσέα τοῦ Ζευξίδου, τοῦ Ἀπελλοῦ τὸν Μένανδρον, τοῦ Πρωτογένους τὸν Φιλίσκον, τὴν Κυδίππην, Τληπόλεμον τὸν τραγικόν, Ἀντίγονον τὸν βασιλέα, τὸν Ἀθλητὴν.

Ἴσως πατῶ τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἦτο ποτὲ τοῦ Βάκχου τὸ ἱερόν, ἐν ᾧ ὁ Πρωτογένης εἶχε στήσει τὸν πίνακά του τὸν εἰκονίζοντα στύλον, πέρδικα ἐπὶ τοῦ κίνοκράνου καὶ σάτυρον ἐπερειδόμενον ἐπ' αὐτοῦ περὶ οὗ λέγει ὁ Στράβων, ὅτι αἱ τιθασαὶ πέρδικες κομιζόμεναι ἐκεῖ ὀχλαγῶγουν πρὸ τῆς θεᾶς τοῦ ὁμοιώματος αὐτῶν¹.

Ἴσως ἐκεῖ ἀνέκειτο τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου τὸ περίκλυτον ἔργον, ὁ Ἰάλυσος περὶ οὗ λέγει ὁ Πλούταρχος² «Ἔτυχε γὰρ αὐτοῖς ὁ Πρωτογένης, γράφων τὴν περὶ τὸν Ἰάλυσον διάθεσιν, καὶ τὸν πίνακα, μικρὸν ἀπολείποντα τοῦ τέλους ἔχειν ἔλαθεν ὁ Δημήτριος. Περψάντων δὲ κήρυκα τῶν Ῥοδίων καὶ δεομένων φείσασθαι καὶ μὴ διαφθεῖραι τὸ ἔργον, ἀπεκρίνατο τὰς τοῦ πατρὸς εἰκόνας ἐμπρῆσαι μᾶλλον ἢ τέχνης πόνον τοιοῦτον.»

Τίνας ἄραγε ἦσαν ἐγκατεσπαρμένοι ἐκεῖ ἐκ τῶν ἑκατὸν κολοσσῶν, μικροτέρων μὲν ἀσυγκρίτως τοῦ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει Κολοσσοῦ τοῦ Ἥλιου, ἐνὸς τῶν ἐπτὰ τοῦ κόσμου θαυμάτων, ἀλλὰ περὶ ὧν ἐν τούτοις λέγει ὁ Πλίνιος, ὅτι ἤρκει εἷς καὶ μόνος ἐξ αὐτῶν διὰ νὰ καταστήσῃ περιβλεπτον πόλιν τινα. «Sed ubicumque singuli fuissent, nobilitaturi locum».

Ἄλλ' ἐφύγομεν καὶ τὰ παρόντα καὶ τοῦ παρελθόντος τὰς ἀναμνήσεις, καὶ ἐπανήλθομεν εἰς τὸ πλοῖον ἀπὸ τῆς Πύλης τῆς Ἀγορᾶς (Παζάρ Καποῦ).—Αὕτη εἶναι ἡ ἀρχαία πύλη τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, ἣν ἤγειρεν ὁ Μαγίστωρ d' Aubusson, ὡς προφαίνει ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐπιγραφή

¹ Γεωγρ. XIV. 2.

² Ἐν βίῳ Δημητρίου. XXII.

Reverendus D. F. D' Aubussonius Rhodi magnus Magister hanc portam et turre condidit, magisterii anno primo, 1477.

Τῆς ἐπιγραφῆς ὑπέρκεινται γλυπτὰ τὰ ἐμβλήματα τοῦ τάγματος καὶ τοῦ Μαγίστορος τὰ οἰκόσημα ἐκατέρωθεν τριῶν ἀναγλύφων, ὧν τὸ κεντρικὸν παριστᾷ τὴν Ἁγίαν Αἰκατερίνην, τὸ ἐκ δεξιῶν τὸν ἅγιον Ἰωάννην, τοῦ Τάγματος τὸν προστάτην, καὶ τὸ ἐξ ἀριστερῶν τὸν Ἅγιον Πέτρον.

*
* *

Διὰ τῆς ἐπιτελίδος τῆς Σαλαμίνιας μετέβημεν πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐπιθαλασσοῦ φρουρίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅπερ προανέφερα.

Τὸ φρούριον τοῦτο, κτίσμα τοῦ ἔτους 1464 ἠγέρθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου Μαγίστορος Πέτρου Ῥαϋμόνδου Ζακόστα, καλεῖται δὲ σήμερον ὑπὸ τῶν Τούρκων πύργος τῶν Ἀράβων. Ἡ μὲν βάσις αὐτοῦ ἐκτισμένη ἐπὶ βράχων, οὔτινες μὸλις ὑπερφύονται τῆς θαλάσσης εἶναι σχήματος πολυγώνου, καταλήγουσα εἰς ἐπάλξεις δεσποζούσας τῆς πόλεως καὶ τοῦ πελάγους. Ἐπὶ τῆς προσόψεως δὲ ἐφ' ἧς ἡ πύλη τοῦ φρουρίου, εἶναι λελαξευμένα τὰ ἐμβλήματα τοῦ τάγματος, τὰ οἰκόσημα Φιλίππου τοῦ Καλοῦ, Δουκὸς τῆς Βουργουνδίας, ὅστις εἰσέφερε πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ φρουρίου δέκα χιλιάδας σκούδων καὶ τὰ τοῦ Μαγίστορος Ζακόστα. Ὑπὲρ ταῦτα δὲ εἶναι ἔτι ἐστημένος ἀνδριὰς τοῦ Ἁγίου Νικολάου, μὲ τρίγωνικὴν μῆτραν καθολικοῦ ἐπισκόπου, ἔχων τεθραυσμένας ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας. Τοῦ πολυγώνου τούτου ὑπέρκειται κυλινδρικός πύργος καταλήγων εἰς ἐτέρας ὑπερκειμένας τῶν πρώτων ἐπάλξεις καὶ ἄνωθεν τούτου ἕτερος ὀκτάγωνος μικρός, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σήμερον εἶναι τοποθετημένος περιστροφικὸς φάρος ἰσχυροῦ φωτός.—Δύο ἀπὸ θαλάσσης ἐφόδους τῶν Τούρκων λυσσῶδεις ἀπέκρουσε τὸ φρούριον τοῦτο· τεθραυσμένα δὲ πυροβόλα, φέροντα τὰ ἐμβλήματα τῶν διαφόρων ἔθνων, (γλωσσῶν), ἐξ ὧν ἀπετελεῖτο τὸ Τάγμα, διαφόρους δὲ χρονολογίας ἀπὸ τοῦ 1482—1507 καὶ ἄμετρος ἀριθμὸς βλημάτων, σιδηρῶν καὶ λιθίνων, πανταχοῦ τοῦ φρουρίου ἐγκατεσπαρμένον, παρίστανται ἔτι καὶ σήμερον μάρτυρες τῶν ἀπὸ τοῦ φρουρίου τούτου ἡρωϊκῶν ἀγώνων τῶν ἱπποτῶν κατὰ τῶν Τούρκων.

Ἦδη πρὶν σημειώσω ἀραιὰς τινὰς ἐκ τῆς ἐπισκέψεως τῆς ὁδοῦ τῶν Ἱπποτῶν, τοῦ νοσοκομείου, καὶ τοῦ ἀνακτόρου τῶν μεγάλων Μαγιστῶρων ἐντυπώσεις μου, χαράσσω ὀλίγας λέξεις περὶ τῶν περιβαλλόντων τὴν πόλιν φρουρίων, ἅτινα αὐτοὶ οἱ ἱππῶται ἤγειραν καὶ ὅπισθεν τῶν ὁπίων ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 14ης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε κατέκτησαν τὴν

Ῥόδον καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους, μέχρι τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1523 ὅτε ὁ τελευταῖος τῶν Μαγιστῶρων Vilier de l'île Adam παρέδωκε ταῦτα εἰς τοὺς Τούρκους, διεξήγαγον ἀγῶνας ἥρωϊκούς, ἀληθεῖς ἐποποιίας ἀξίας Ὁμήρου ὑμνητοῦ.

Τὸ φρούριον τοῦτο τῆς Ῥόδου, τὸ περικλεῖον τὴν πόλιν, ἔχει σχῆμα ἀκανονίστου πολυγώνου τεραστίου πάχους ἐξικνουμένου μέχρι εἴκοσι δύο μέτρων καὶ στεφομένου ὑπὸ προπετάσματος ὕψους δύο μέτρων. Οἱ διάφοροι δὲ αὐτοῦ προμαχῶνες ἔφερον τὰ ὀνόματα τῶν διαφόρων ἐθνῶν, ἐξ ὧν ἀπετελεῖτο τὸ στρατιωτικὸν ἅμα καὶ μοναχικὸν τοῦτο τάγμα, ἦτοι τῆς Γαλλίας, τῆς Γερμανίας, τῆς Πορτογαλίας, τῆς Προβηγκίας κλπ. Οὕτω ἐφ' ἐκάστου προμαχῶνος πρὸς τῇ σημαίᾳ τοῦ Τάγματος ἐκυμάτιζε καὶ ἡ τοῦ οἰκείου ἔθνους σημαία.

Ἔτι καὶ σήμερον ἰκανὰ πυροβόλα, ἄλλα ὀρθὰ ἐπὶ τῶν κιλλιβάντων αὐτῶν, ἄλλα ἐρριμένα κατὰ γῆς, ὑπομιμνήσκουν τὴν ἥρωϊκὴν ἐκείνην ἐποχὴν. Τὰ πλεῖστα ὁμῶς τῶν πυροβόλων τοῦ φρουρίου, μνημεῖα ἔξοχα τῆς πολεμικῆς τέχνης τῶν χρόνων ἐκείνων, μὲ ποικίλας γλυφάς, ἀπεστάλησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, ὅπως μεταβληθῶσιν εἰς χάλκινα νομίσματα. Δὲν θὰ εἶχον λόγους ἐπαρκεῖς, ὅπως στιγματίσω τὴν βαρβαρότητα ταύτην, ἂν δὲν μὲ ἐκώλυεν ἡ ἀνάμνησις ὅτι καὶ πλεῖστα πυροβόλα τοῦ ἡμετέρου Ἀγῶνος, ἔχοντα τὴν ἥρωϊκὴν ἱστορίαν των κυλισθέντα ἀπὸ τῶν ἐπάλλξεων τοῦ Παλαμηδίου καὶ τῆς Ἀκροναυπλίας, ἐπωλήθησαν ἐπὶ δημοπρασίας, ὡς ὀρεῖχαικος!

Ὁ Rottiers ἱστορεῖ, ὅτι κατὰ τὴν ἐν ἔτει 1825 ἐπίσκεψιν τῆς Ῥόδου, εὔρεν ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων πυροβόλα ὀπισθογεμῆ, ὧν περιγράφει τὸν χειρισμὸν, χυθέντα ἐν ἔτει 1470, ἅτινα ἐπιτυχῶς ἐχρησιμοποίησαν οἱ Ῥόδιοι ἱππῶται κατὰ τὴν τρομερὰν ἐν ἔτει 1480 πολιορκίαν τῆς Ῥόδου ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Τὸ πρῶτον ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Rottiers ἔμαθον ὅτι τὰ ὀπισθογεμῆ πυροβόλα τῶν τελευταίων χρόνων εἶναι ἐπανάληψις ἐφευρέσεως, ἥτις ἐφηρμόσθη πρὸ τεσσάρων αἰώνων.

*
* *

Πρὶν εἰσελθῶ εἰς τὴν ὁδὸν τῶν Ἱπποτῶν ἴσταμαι πρὸς στιγμὴν πρὸ τοῦ ὀθωμανικοῦ τεμένου, τὸ ὁποῖον συναντᾷ ἀμέσως ὁ ἀποβιβαζόμενος εἰς τὸν ἐμπορικὸν λιμένα.

Ὅπως ὅλα σχεδὸν τὰ τεμένη ἦτο πρὶν χριστιανικὸς ναὸς ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης, ὁ πρῶτος κτισθεὶς ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν

ἐπὶ Μαγίστορος τοῦ Helion de Villeneuve, τοῦ ἐπικληθέντος εὐτοχού Κυβερνήτου (Felix Gouvernator). Ὑπὸ τοὺς ὑπογείους θόλους τοῦ ναοῦ τούτου ἀναπαύονται τὰ λείψανα πολλῶν Μαγιστῶρων, Προεστῶτων καὶ ἄλλων τοῦ Τάγματος ἀξιωματικῶν, ὧν ὁ χρόνος καὶ πρὸ πάντων ὁ φανατισμὸς ἐξήλειψε τὰ οἰκόσημα καὶ τὰ ὀνόματα ἀπὸ τῶν ἐπιταφίων πλακῶν.

Ἄριστερὰ τῷ εἰσιόντι εἰς τὴν ὁδὸν τῶν ἵπποτῶν εὕρηται τὸ νοσοκομεῖον τοῦ Τάγματος. Ἡ ἐξωτερικὴ τοῦ πρόσοψις δὲν προδίδει τὸ μέγεθος καὶ τὴν λαμπρότητα αὐτοῦ. Ἡ θύρα μόνον αὐτοῦ ἐκ ξύλου γλυπτοῦ συκομορίας ἀναλλοιώτου ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ χρόνου ἐπιρροίας φέρει καλλιτεχνικώτατα γεγλυμένα τὰ οἰκόσημα τοῦ Μαγίστορος Villiers de l'ile-Adam καὶ τὸ ὁμοίωμα τοῦ προστάτου τοῦ τάγματος Εὐαγγελιστοῦ, μὲ τὸ ἀπαραίτητον σύμβολον αὐτοῦ ἀρνίον κρατούμενον ἐν τῇ ἀριστερᾷ χειρὶ, οὗ τὴν μορφήν συναντᾷ τις ὑπερθεὶν πάσης Πύλης, παντός προμαχῶνος, ὡς εἰς τὰ ἐνετικὰ κτίρια, τὸν πτερωτόν ἔοντα. Τὰ ποικίλα τῆς Πύλης ταύτης, ὡς καὶ ἐτέρας ὀπισθίας τοῦ αὐτοῦ οἰκοδομήματος εἶναι ἐξόχου ξυλογλυπτικῆς τέχνης.

Ἄλλὰ τὸ θαυμασιώτερον ἐν τῷ κτιρίῳ τούτῳ εἶναι ἡ μακρὰ στοά, ἣτις πρόκειται τῶν αἰθουσῶν αὐτοῦ, μεγαλοπρεπῆς, ἀχανῆς, στεφομένη ὑπὸ πληθῆος τόξων, ἐπερειδομένων ἐπὶ κιονίσκων ἄνωθεν τῶν ὁποίων φέροντα ἐντὸς γλυπτῶν θυρεῶν ποικίλα ἐμβλήματα καὶ οἰκόσημα. Ἐν τῷ οἰκοδομήματι τούτῳ προφανῶς ἐπικρατεῖ ἡ Ἀραβικὴ ἀρχιτεκτονικὴ, διότι προσομοιάζει τὰ ἀραβικὰ τεμένη τοῦ Καΐρου, ἢ τοὺς ἀπεράντους ἐκείνους ξενῶνας τῶν караβανίων τοὺς ἐπιλεγόμενους караβαν-σεράγ. Αἱ αἰθουσαὶ τοῦ εὐρεῖαι, σιωπηλαί, διατηροῦνται σῶαι, ἀναμιμνήσκουσαι πόσαι ἡρωϊκαὶ ψυχαὶ ἵπποτῶν, τραυματαῖαι τῶν ἐνδόξων μαχῶν κατὰ τὰς δύο τρομερὰς πολιορκίας παρέδωκαν ἐν αὐταῖς τὸ πνεῦμα πρὸς τὸν Κύριον. Κάτωθεν τῶν αἰθουσῶν τούτων ὑπάρχουσιν ἀποθήκαι θολωταί, ὀπλοστάσια ἔνθα ἀπεταμιεύετο ποικίλον πολεμικὸν ὕλικόν. Καὶ σήμερον δὲ οἱ Τοῦρκοι εἰς τοῦτο προορίζουσι ταύτας· ἐν τῷ μέσῳ δὲ συγχρόνων ὄπλων ἀνευρίσκει τις ἔτι ξίφη καὶ μακρὰς σπάθας τῶν ἵπποτῶν καὶ θώρακας ἀλυσσιδωτοὺς καὶ κράνη βαρέα. Ἡ θεὰ δὲ τῶν ἀντικειμένων τούτων μοὶ ἀνεπαρέστησε πλειότερον ζῶσαν τὴν ἐποποιίαν τοῦ ἡρωϊκοῦ Τάγματος ἢ τὰ κτιστὰ μνημεῖα, ἅτινα κατέλιπον ἐν τῇ νήσῳ.

*
* *

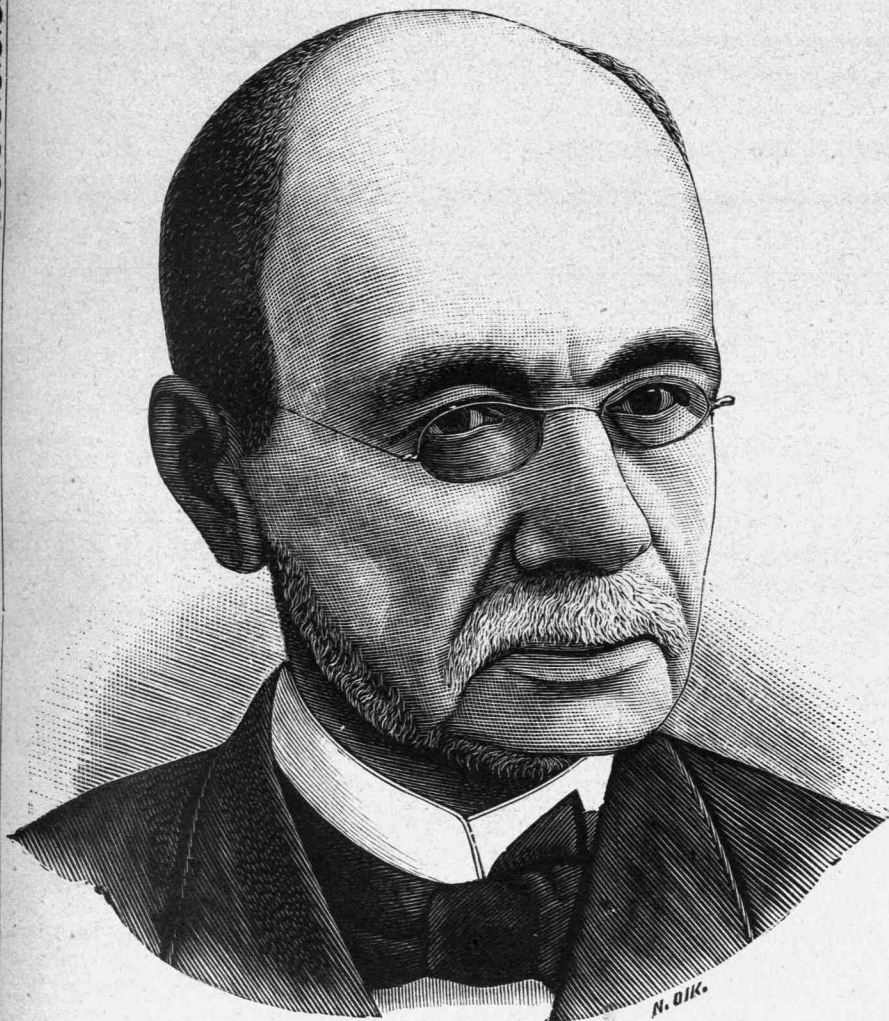
Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ μετάγει τὴν ψυχὴν ζωηρότερον εἰς ἀναπαράστασιν

τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐκράτει τῆς Ῥόδου τὸ ἐνδοξον Τάγμα εἶναι ἡ ὁδὸς τῶν Ἴπποτῶν, ἣτις χάρις εἰς τὴν νωχελῆ τῶν Τούρκων ἀδράνειαν παρέμεινεν ἄθικτος, ἀναλλοίωτος, οἷα ἦτο πρὸ τεσσάρων αἰῶνων, ὅτε συνεκέντρον ἐκεῖ τὸ ἄνθος τοῦ Τάγματος, τὰς loges τῶν διαφόρων γλωσσῶν, τὰ προεστῆα των (Prieurs) τοὺς οἴκους τῶν ἀνωτέρων αὐτῶν ἀξιοματικῶν. Τίποτε δὲν μετεβλήθη ἕκτοτε· παραμένουσι δὲ ἀκέραιαι αἱ οἰκοδομαὶ πᾶσαι μὲ τὰ γωνιώδη παράθυρα τὰ γοθτικά, μὲ τὰ θλώμενα τόξα τῶν θόλων, μὲ τὰς ποικίλας καὶ ἀπαραμίλλους γλυφὰς τῶν θυρῶν, μὲ τὰς μαρμαρίνους ἐπὶ τῶν τοίχων ὑδρορροὰς ἐν χαριεστάτοις σχήμασι θηρίων καὶ ἰδίᾳ κεφαλῶν κροκοδείλων, μὲ τοὺς πυργίσκους των τοὺς πολυσχήμους, μὲ τὰς ἐπιγραφὰς, τὰ ἐμβλήματα, τὰ οἰκόσημα. Μεταξὺ τούτων διέκρινα τὰ οἰκόσημα τοῦ μεγάλου Μαγίστορος Jean de Lastic, τοῦ ὁποῦ ἡ οἰκογένεια ἀποκατέστη βραδύτερον ἐν τῷ δουκάτῳ τῆς Νάξου, ἣς ἀπόγονος σήμερον εἶναι ὁ ἐν Νάξῳ εὐπατρίδης κύριος δὲ Λαστίκ, ὑποπρόξενος τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας.

Ἄλλὰ ἡ ἐντύπωσις ἡ ἐκ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἴπποτῶν δὲν εἶναι ἐπίσης ἰσχυρὰ ἐν ἡμέρᾳ, ὅσον ἐν νυκτί. Τὴν ἡμέραν αἱ ῥυπαραὶ ὀθωμανικαὶ ἢ ἰσραηλιτικαὶ οἰκογένειαι, αἵτινες φωτοζωοῦσιν ἐντὸς τῶν ἐνδόξων μεγάρων, αἱ ὑπ' αὐτῶν ῥιπτόμεναι ἀκαθαρσίαι ἐν τῇ ὁδῷ, τῶν ῥακενδύτων ὀθωμανοπαίδων τὰ παίγνια καὶ οἱ θόρυβοι, ἡ πρὸ τῶν θυρῶν θέα γέροντος ὀθωμανοῦ ἀνακεκλιμένου καὶ καπνίζοντος νωχελῶς τὴν καπνοσύριγγα, λυποῦσι τὴν ψυχὴν διὰ τῆς σκληρᾶς ἀντιθέσεως.

Τὴν νύκτα ὅμως, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Πανσελήνου, ἐν τῇ ἀπολύτῳ ἐρημίᾳ τῆς ὁδοῦ μετάγεται εἰς τὸ παρελθὸν ὀπισθοδρομικῶς τέσσαρας ἢ πέντε αἰῶνας καὶ νομίζεις ὅτι αἱ ὄπλα τῶν Ἴππων θὰ σπινθηροβολήσωσιν ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου, ὅτι ὁ σιδηρόφρακτος ἱππότης θὰ ἀφιππεύσῃ πρὸ ταύτης τῆς σκοτεινῆς πύλης, ἣτις θὰ ἀναπετασθῇ, ὅπως δεχθῶσι τοῦτον οἱ ἱπποκόμοι καὶ οἱ ἀκόλουθοι· ὅτι θὰ ἀκούσῃς τὰς πολεμικὰς σάλπιγγας νὰ σημάνωσι συναγυρμὸν ἐπὶ ἐπικειμένη ἐφόδῳ τοῦ Σολεϊμάν, ὅτι θὰ ἐνωτισθῆς τοὺς παιᾶνας τοῦ Τάγματος, ψαλλομένους εἰς ποικίλας γλώσσας, θούρια ἅμα καὶ ὕμνους, ὅπως στρατιῶται ἅμα καὶ μοναχοὶ ἦσαν οἱ Ἰωαννίται Ἴπποταί.

ᾠ! Πόσον ἐπιβάλλουσι τὴν ὥραν ταύτην, τὰ ἐμβλήματα καὶ αὐταὶ αἱ ὑπὸ τῆς σελήνης τὸ φέγγος ὁραταὶ ὑπερῆφανοι ῥήσεις, δι' ἐπιβλητικῶν γοθτικῶν χαρακτήρων λαξευμένα ὡς π. χ. αἱ ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ προεστείου, κύκλῳ τῶν τριῶν κρίνων *Voluntas dei est ἢ ἡ ἑτέρα Mon joie saint Denis*.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐν οἰκίᾳ τινι ταύτης τῆς ὁδοῦ εὔρηται τοιχογραφία ζωηρότατα χρωματισμένη, παριστώσα τὸν ἵππότην Θεόδοτον Γοζόν (Dieudonné de Gozon) φονεύοντα ὑπερμέγεθες θηρίον διὰ τῆς λόγχης, ἣτις τεθραυσμένη ἔχει ἐμπνηθῆ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ τέρατος, ἐνῶ ὁ ἵππότης εἶναι ἐρριμμένος χαμαί, εἷς τῶν κυνῶν αὐτοῦ νεκρὸς καὶ ὁ ἵππος του φεύγει περίτρομος. Τὸ τέρας τοῦτο κατὰ τὴν παράδοσιν ἐρήμονε τὴν νῆσον χωρὶς οὐδεὶς νὰ δυνηθῆ νὰ τὸ βλάψῃ, ὅτε ὁ ἵππότης οὗτος, ὅστις κατόπιν ἀνήλθε εἰς τοῦ μεγάλου Μαγίστορος τὸ ἀξίωμα, ἀφοῦ ἤσκησε τὸν ἵππον του ἀπέναντι ξυλίνου ὁμοιώματος τοῦ θηρίου, διὰ νὰ μὴ πτοηθῆ, κατώρθωσε νὰ τὸ φονεύσῃ¹.

Ὡς ἐν τῷ τοιχογραφίᾳ τούτῳ εἰκονίζεται τὸ θηρίον, δὲν ἔχει γίποτε τὸ μυθικὸν καὶ τερατώδες· εἶναι ἀπλοῦς κροκόδειλος περὶ τοῦ ὁποίου πάντες πιθανότατον κρίνουσι², ὅτι ἀπέβη ἐπὶ τῆς νήσου διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ ἐνοῦντος αὐτὴν μετὰ τῆς μικρασιατικῆς ἀκτῆς. Τὴν ἀλήθειαν ἄλλως τοῦ ἄθλου τούτου, λέγουν, ἀποδεικνύει ὅτι ἀναγράφεται ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τάφου τοῦ ἵππότη. Ἄλλὰ τὸν Raoul Rochette³ σκανδαλίζει ἡ ἀναλογία τῆς παραδόσεως ταύτης πρὸς τοὺς παλαιτάτους μύθους, περὶ δράκόντων, οἵτινες ἐρήμοναν τὴν νῆσον. — Καὶ δὲν ἔχει νομίζω ἄδικον νὰ σκανδαλίζεται, διότι κατὰ διαβολικὴν σύμπτωσιν, ὡς καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἱστορεῖ «Πάλαι τῆς Ῥοδίας γῆς ἀνείσης ὄφεις ὑπερμεγέθεις συνέβη πολλοὺς τῶν ἐγχωρίων διαφθαρεῖναι. Δι' ὅπερ οἱ περιλειφθέντες ἐπεμψαν εἰς Δῆλον τοὺς ἐρωτήσοντας περὶ τῆς τῶν κακῶν ἀπαλλαγῆς. Τοῦ δὲ Ἀπόλλωνος προστάξαντος αὐτοῖς παραλαβεῖν Φόρβαντα καὶ τῶν Ῥοδίων μεταπεμφθέντων αὐτὸν κατὰ τὴν μαντείαν ὁ Φόρβας ἀνεῖλε τοὺς ὄφεις». Ἄλλὰ δὲν πρέπει ἐκ τῆς συμπτώσεως ταύτης νὰ γίνεταί τις σφόδρα πυρρωνιστής· διότι, ἂν ὁ Φόρβας εἶναι μυθολογικὸς ἦρωας, ὁ Dieudonné de Gozon εἶναι πρόσωπον ἱστορικόν, ἐποχῆς οὐχὶ πολὺ ἀφ' ἡμῶν ἀφισταμένης.

*
* *

Παρὰ τὸ ἀνάκτορον τῶν Μαγιστόρων εὔρηται ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς τῶν Ῥοδίων ἵπποτῶν, φυσικῶς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τιμώ-

¹ Δεπτομερῆ περιγραφὴν τῆς πάλης ταύτης εὕρισκε ὁ ἀναγνώστης παρὰ τῷ Vertot. Histoire des Chevaliers hospitaliers. tom. II liv. V.

² Guerin, Voyage dans l'île de Rhodes.—Lacroix. Univers. Iles de Grèce. p. 105.

³ Histoire critique des Colonies Grecques, t. 1. p. 339.

μενος, ὃν ὁ Σολεϊμάν μετέβαλεν εἰς τέμενος ἅμα τῇ κατακτῆσει. — Οὐδὲν ἄλλο πλὴν τῆς ἀρχιτεκτονικῆς του λαμπρότητος διασώζει, ἐξαφανισθέντος τοῦ παγκάλου αὐτοῦ κόσμου, διότι, καθ' ἃ ἱστορεῖ ὁ Hammer⁴, ἅμα τῇ ἀλώσει τῆς Ῥόδου οἱ Τοῦρκοι ἀπέξεσαν τὰς τοιχογραφίας, ἔθραυσαν τὰ ἐκλαμπρα ἀγάλματα τῶν ἀγίων, ἀνέτρεψαν τὰς Ἀγίας Τραπεζας, ἤνοιξαν τοὺς τάφους τῶν μεγάλων Μαγιστόρων, ἔσυραν ἐν τῷ βορβόρῳ τὸν Ἐσταυρωμένον καὶ διήρπασαν τὰ τιμαλφῇ ἀναθήματα. Ἐνὸς μόνου τάφου ἐφείσθησαν τοῦ τοῦ Μαγίστορος, Carreti, διότι εὑρισκόμενος ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ναοῦ, ἠδύνατο νὰ χρησιμεύῃ, ὡς λίθος προσκυνήματος εἰς τὸ νέον θρήσκευμα. Σώζεται δὲ ἔτι καλυπτόμενος ὑπὸ λαχουρίων ἀποκρυπτόντων τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν.

Rus et ill. D. F. Fabricius de Careato, magnus Rhodi magister urbis instaurator et ad publicam utilitatem per septenium rector hic jacet, 1521.

Παραλείπω τὴν μνεῖαν πλείστων ἄλλων μνημείων, ὧν ἡ περιγραφὴ ἄνευ ἐπισκέψεως αὐτῶν ἢ τοῦλάχιστον πινάκων βοηθητικῶν ἀτελῆ δύναται νὰ παράσχη περὶ αὐτῶν ἰδέαν καὶ χαράσσω ὀλίγας γραμμὰς περὶ τοῦ ἀνακτόρου τῶν Μεγάλων Μαγιστόρων.

Κεῖται τοῦτο δεξιὰ τῷ τέρματι τῆς ὁδοῦ τῶν ἵπποτῶν· ἐξ ὧν δὲ τῶν μνημείων τοῦ Τάγματος τῶν Ῥοδίων ἵπποτῶν τοῦτο εἶναι τὸ μᾶλλον ἐρειπωμένον.

Δύο αἷτια φαίνεται συνετέλεσαν εἰς τὴν πληρεστέραν αὐτοῦ κατερείπωσιν. Ἀφ' ἑνὸς ὁ δεινὸς βομβαρδισμὸς, ὃν ὑπέστη κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν ἔτει 1522 πολιορκίαν, τοῦ ὁποίου τὴν καταστρεπτικὴν δύναμιν μαρτυροῦσιν πλεῖστοι λίθιναι σφαῖραι ὑπερβαίνουσαι τὸ μέτρον κατὰ τὴν διάμετρον, βλήματα τῶν ὄλμων, οὓς εἶχε στήσει ἄντικρυ τοῦ ἀνακτόρου ὁ Σολεϊμάν, καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ σεισμοί, ἐξ ὧν καταστρεπτικότερος ὑπῆρξε διὰ τὸ ἐτοιμόρροπον ἀνάκτορον ὁ τοῦ 1851.

Τὰ ἰσόγαια διαμερίσματα σώζονται ἄθικτα χρησιμεύοντα σήμερον ὡς ἀποθήκαι· καὶ τινὰ δὲ ὑπερκείμενα δώματα εἶναι ἔτι κατοικήσιμα. Ἄλλ' ἡ αἴθουσα τοῦ θρόνου τῶν μεγάλων Μαγιστόρων καὶ αἱ παρακείμεναι ταύτη εἶναι ἐρειπωμέναι. Τὴν ὄροφὴν ἰδίως κατέρριψαν αἱ βόμβαι τοῦ Σολεϊμάν ἀφεῖσαι μόνον τὸν σκελετὸν αὐτῆς, δοκοὺς ὀρίζοντιους. Δύο δὲ κίονες ἰωνικοῦ βυθμοῦ, ἐφ' ὧν ἐπηρείδοντο τὰ τόξα τοῦ θόλου τῆς μεγάλης αἰθούσης παραμένουσιν ἔτι ὀρθοί, ἄνευ σκοποῦ, μόνα λείψανα τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ πλοῦτου τοῦ ἀνακτόρου, ὧν ἐφείσθη ἡ φθορά.

⁴ Hammer. Histoire des Ottomans t. V. p. 39.

Τοὺς τοίχους ἐκόσμου ἄλλοτε ὠραῖαι τοιχογραφίαι μαχῶν καὶ θρησκευτικῶν πρὸ πάντων ὑποθέσεων, τὰς ὁποίας πείσμων ἐπ' αἰῶνας καταλειβομένη ἐξήλειψεν ἢ βροχῆ, ἀφεῖσα ἐνιαχοῦ ἀπροσδιορίστους χρωματισμούς, ἐνῶ λειχῆνες καὶ ἄλλα παράσιτα φυτά, τῆς ὑγρασίας καὶ τῶν ἐρειπίων φίλοι ἀχώριστοι, καλύπτουσι διὰ πρασινομέλανος χρωματισμοῦ τοῦ ἔσαι οἰχομένου μεγαλείου τὰ κλονιζόμενα ἐρείπια.

Ἵποίων ἐκλάμπρων τελετῶν ὑπῆρξε μάρτυς ἡ αἴθουσα αὕτη ὁποῖαι ἀποφάσεις ἠρωϊσμοῦ καὶ θυσιῶν ἐλαμβάνοντο ὑπὸ τοὺς ἐρειπωμένους ἐκείνους θόλους! Ἐκεῖ συνήρχοντο πρὸ τῶν Μαγιστῶρων, οἵτινες δέκα ὀκτὼ ὑψημειφθησαν ἐπὶ δύο καὶ πλέον αἰῶνας ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τούτῳ, τῶν διαφόρων ἐθνῶν οἱ προεστοὶ καὶ ἡ ἱεραρχία τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ τάγματος, ἐκεῖ πάνοπλοι οἱ ὑπερήφανοι ἱππῶται, περιβεβλημένοι τοὺς θώρακας τοὺς βαρεῖς, τὰ κράνη τὰ ἀπαστράπτοντα, τὰς μακρὰς σπάθας μὲ τὴν λαβὴν ἐν σχήματι σταυροῦ κρατοῦντες τὰς μακρὰς λόγχας, ἐνῶ ἔξωθεν ἐχρεμέτιζον σιδηρόφρακτοι ἵπποι.

Καὶ ἀνεβίουν ἐν τῇ φαντασίᾳ μου οἱ ἄτρομοι ἱππῶται καὶ ἐπύκνουν τοὺς στοίχους αὐτῶν λαμπροὶ ἐντὸς τῶν ἐρήμων αἰθουσῶν. Ἄλλ' ἔρριψα τὸ βλέμμα χαμαὶ καὶ εἶδον πρασίην σαύραν, ἣτις μὲ προσέβλεπε μὲ τοὺς μικροὺς ἀηδεῖς ὀφθαλμούς της καὶ ἀνερριχθήθη βραδείως τὸν τοῖχον ἀνέβλεψα καὶ εἶδον ἐπὶ τῶν σκελετωδῶν τῆς στέγης δοκῶν κορώνην, ἣτις ἔκρωζε θλιβερῶς. Τὰ ἐρπετὰ καὶ τὰ πτηνὰ τὰ δυσόλινα ἔστησαν τὰς φωλεὰς αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τόσο μεγαλείου. Καὶ εἰς συμπλήρωσιν τῆς εἰκόνης προσέπεσεν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου ἐπὶ κατακειμένου μαρμαῦρου ἡ ἐξῆς τοῦ προφητάνακτος βῆσις «Nisi dominus custodierit civitatem frustra vigilat qui custodit eam.» (Ἐὰν μὴ Κύριος φυλάξῃ πόλιν εἰς μάτην ἠγγρύπησεν ὁ φυλάσσων¹.) Ποῦ ἄρά γε τοῦ ἀνακτόρου ἦτο ἐντετειχισμένη ἡ βῆσις αὕτη; καὶ μόνῃ ἡ βαθεῖα πρὸς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Ὑψίστου πίστις ὑπηγόρευσε τὴν χάραξιν αὐτῆς ἐκεῖ, ἡ ἐνεῖχε θλιβερὸν προαίσθημα τῆς μοιραίας τύχης, ἣτις ἀνέμενε τὴν φαινήν Ῥόδον, περισφιγγομένην ὑπὸ τῶν ἀναριθμητῶν δυνάμεων τῶν ἀπίστων; Ἄγνοῶ, ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ συλλάβῃ τις ἰδέαν, πόσον βαθεῖαν χαράσσει τὴν πεποίθησιν εἰς τὴν ματαιότητα τῆς ἀνθρωπίνης ἰσχύος καὶ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ προφητεία αὕτη, ἔρριμένη ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ λίθου καὶ ἐπισφραγιζομένη ὑπὸ τῆς ἐπισήμου σιγῆς τῶν ἐρειπίων. Ἄν ὁ τελευταῖος τῶν Μαγιστῶρων Vilier de l'He Adam, λέγει ὁ Rottiers, ἀποχαιρετῶν τὸ ἀνάκτορόν του καὶ κα-

¹ ΤΚς' (CXXVI) ὠδὴ τῶν ἀναβαθμῶν.

ταλείπων εἰς τοὺς Τούρκους τὴν Ῥόδον, ἔρριψεν ἐπὶ τοῦ λίθου τούτου τὸ βλέμμα, θὰ διεἶδεν ἐν τῇ ῥήσει ταύτῃ τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ Θεοῦ, καὶ κύπτων μετὰ ταπεινώσεως ἐνεφορήθη βεβαίως ὑπὸ παρηγόρου ἐγκαρτερήσεως πρὸ τῆς ἀμετακλήτου ἐπιταγῆς τοῦ Παντοδυνάμου.

*
* *

Ἐκ τοῦ Νεοχωρίου, ὅπου ἐπὶ τινὰς ἡμέρας παρέμεινα ἐν τῷ μικρῷ μὲν, ἀλλὰ καθαρῷ καὶ φαιδρῷ ξενοδοχείῳ τῆς κυρίας Χρυσῆς, τὸ ὅποιον περιβάλλει ὠραῖος κήπος, ἐξέδραμον ἐπὶ διήμερον εἰς τὰ χωρία Κρεμαστή, Βιλλανόθα, Θεολόγον καὶ Καλαθάρδα, ὅπου καὶ διενυκτέρευσα.

Ἡ φύσις δὲν διαψεύδει καὶ σήμερον τὴν ἀρχαίαν εὐγένειαν παρουσιάζουσα ποῦ μὲν τοπεῖα κατάφορτα φυτικῆς σαφιλείας, ποῦ δὲ λεπτήν γῆν, ἐν ᾗ φύονται θύμωι, ἐρεῖκαι, ἀλάδανοι καὶ ἄλλοι θάμνωι διαχέοντες τὸ ἀβρὸν ἄρωμά των ὑπὸ τὰς καυστικὰς τοῦ ἡλίου ἀκτίνας, ἐνῶ τοὺς πολυπληθεῖς διασταυρουμένους χειμάρρους πλαισιοῦσι πυκνὰ ἠνθισμένων ῥοδοσφινῶν, καὶ λύγων φυλλώματα.

Ἄλλ' ἡ ζωὴ καὶ ἐν τοῖς ἀγροτικοῖς πληθυσμοῖς παρουσιάζει τὴν αὐτὴν τῆς καταπτώσεως εἰκόνα, εἴαν καὶ ἐν τῇ πόλει χωρία πτωχά, ὀλιγάνθρωπα, ἀγροὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκαλλιέργητοι, ἔρημοι χειρῶν.

Εἰς Καλαθάρδα μόνον εἶδον ποιὰν τινα ζωὴν. Μοὶ ἐφάνη τὸ χωρίον ἤττον δυστυχές, ἤττον πιεζόμενον ὑπὸ τῆς τυραννίας καὶ τῆς ἀρπαγῆς. Αἱ μικρὰ οἰκίαι, ἐν τῷ μέσῳ κηπαρίων εἶχον φαιδρότεραν τὴν ὄψιν. Ἴσως συνέτεινεν εἰς τὴν τοιαύτην ἐντύπωσίν μου καὶ ὅτι ἐπανηγύριζε τὸ χωρίον, δὲν ἐνθυμοῦμαι ἐπὶ τίνι ἑορτῇ. Τὴν ἐσπέραν ἐστήθησαν χοροὶ, ἐχόρευον δὲ νέοι καὶ νεάνιδες κρατούμενοι ἐναλλάξ ἀπὸ τῶν χειρῶν πλέγδην καὶ ἀποτελοῦντες κύκλον, χορὸν πολὺ ὁμοιάζοντα τοὺς κρητικούς, ἐνῶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ κύκλου ἔκαιε πυρὰ ἐκ ῥητίνης καὶ μονόφθαλμος Ὀρφεύς, καθήμενος ὀκλαδὸν ἔκρουε τὴν λύραν, ὑφιστάμενος περιοδικὰς ἐκλείψεις ὑπὸ τὰς τολύπας τοῦ μέλανος καπνοῦ τῆς ῥητίνης.

Ὁ σύρων ἐκάστοτε τὸν χορὸν ἀπηύθυνε δίστιχον πρὸς τὴν παρ' αὐτῶν νεάνίδα ὑπὸ μελωδίαν μονότονον, ὁμοιόμορφον, κλαυθμηράν, τὸ ὅποιον ἔπειτα ὅλοι ἐπανελάμβανον ἐν χορῷ ἡρμωμένον πρὸς ὀρχήστραν, τὴν λύραν τοῦ μονόφθαλμου Ὀρφέως. Πολλοὶ κατὰ τοὺς χορούς τούτους ἐκδηλοῦσι τὰ αἰσθήματά των καὶ πολλῶν γάμων τοὺς ἀνεπιστήμους ἀρραβῶνας ἀποτελοῦν οὔτοι, χοροὶ φαιδροὶ, τοὺς ὁποίους βέβαια δὲν θὰ εἶχον τὴν διάθεσιν νὰ χορεύουσιν ὅσοι ὑπέστησαν ἅπαξ τὸν χορὸν τοῦ Ἡσαΐα.

Εἰς ὠραῖος καὶ εὐσταλῆς χωρικὴς ἀπηύθυνεν ἐν παραδείγματι πρὸς τὴν

παρ' αὐτῷ καλὴν κόρην τὸ ἐξῆς δίστιχον ἐνέχον καὶ ἀβρὰν πρὸς τὸν ξέ-
νον, ὃν ὑπελάμβανον πρόξενον, περιποίησιν

Στ' ὄμορφον κουτελάκιν σου
στεφάνιν θὲ νὰ βάνω
τὸν Ἕλληνα τὸν Κούσουλαν
κουμπάρον θὰν τὸν κάνω

Ἄλλ' ὁ Ἕλληνας ὁ Κούσουλας (πρόξενος) ἀνεχώρησε τὴν ἐπιούσαν
λίαν πρῶτῃ καὶ δὲν δύναται νὰ βεβαιώσῃ ἂν τοῦ καλοῦ χωρικοῦ ὁ πόθος
ἀντήχησεν εἰς τῆς κόρης τὴν καρδίαν. Βεβαίως δὲ δὲν θὰ ἔλειψεν ὁ πρ-
οξένος ὁ ὅποιος νὰ σταυρώσῃ ἐπὶ τῶν παιδικῶν κεφαλῶν των τοὺς
στεφάνους.

Διενυκτέρευσα εἰς φιλόξενον τοῦ χωρίου οἶκον. Μὲ κατέπληξε δὲ ἡ
διακόσμησις τῶν τοίχων δι' ἀτελευτητῶν σειρῶν ληκύθων, ἐξ ὀπτῆς
γῆς, παρατεταγμένων ἐπὶ σανίδων καὶ διὰ παροψίδων διατρίτων ἀνηρ-
τημένων ἐπὶ τοῦ τοίχου. Ἄλλοτε ἐκόσμου κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὰς
οἰκίας τῶν Ῥοδίων χωρικῶν τὰ προϊόντα τῆς ἀγγειοπλαστικῆς τῆς Λίν-
δου, τέχνης ἐκλειπούσης ἀντικείμενα, ὧν οἱ ζωηροὶ χρωματισμοὶ καὶ ἡ
μυστηριώδης μίλτωσις προκαλοῦσι τὸν θαυμασμόν. Ἄλλὰ ταῦτα κατα-
στάντα σήμερον ἀντικείμενα ἐμπορίας διαφερούσης κοσμοῦσι τοὺς πλου-
σίους εὐρωπαϊκῶν πόλεων οἴκους τιμώμενα καὶ ἀντὶ δεκάδων λιρῶν τινά.

Ἐπανήλθομεν εἰς τὸ Νέο Μαράσι διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ. Ἦτο μεσημ-
βρία ὅτε ἐπλησιάζομεν πρὸς τὸ χωρίον Βιλλανόθα. Ἀφόρητος, ἀσφυ-
κτικὴ ἦτο ἡ θερμότης· περιρρυτοὶ ὑπὸ ἰδρωτός οἱ ἡμίονοι ἔρεγγον θορυ-
βωδῶς διὰ μέσου τῶν σακκιδίων, δι' ὧν οἱ ἡμιονηγοὶ εἶχον φράξει τὸ
στόμα των καὶ τοὺς ῥώθυνας πρὸς προφύλαξιν ἀπὸ τῶν ἀφορήτων ἐπι-
δρομῶν τῶν μυτιῶν καὶ μόλις ἔσυρον τοὺς τρέμοντας πόδας των, ἐνῶ
ἡμᾶς δυσπνοιὴ συνέιχε στενοχωρία καὶ ἔφλεγε τὴν κεφαλὴν ἡμῶν ἡ
ἀκτινοβολία τῆς ἀφορήτου θερμότητος, ἣν ὀρατὴν ἀνέδιδε τὸ ἔδαφος, ὡς
στίλθουσαν ὑποτρέμουσαν λαμπηδόνα, ὅποιαν τις παρατηρεῖ ἐπὶ τῶν χω-
νεομένων μετάλλων.

Ἄλλ' ἡ ὄσας, ἀληθῆς ὄσας δὲν ἦτο μακράν. Συστὰς ὑψικόμων καὶ
βαθυσκίων πλατάνων, περιέβαλε διὰ πρασίνου θόλου ἡμικυκλικὴν ἔκτα-
σιν λιθόστρωτον, κτίσμα τῶν Ὁθωμανῶν, παρεμφερῆ πρὸς μικράν πλα-
τεῖαν, ἐνῶ ἄφθονον, ψυχρότατον παφλάζον ὕδωρ διῆκε διὰ κτιστῆς αὐ-
λακος, μέρος δὲ αὐτοῦ ἐξεχύνετο ἀπὸ τοῦ στόματος εὐρέως κρουνοῦ
κρήνης τουρκικῆς. Ἐχουν μέγα δίκαιον οἱ Τοῦρκοι ὅπου συναντῶσιν ὕδωρ
ἐν τῇ ἐρημίᾳ νὰ θεωρῶσι πρᾶξιν εὐποιίας, ψυχικό, τὴν φύτευσιν πλατά-

νων, τὴν ἀνέγερσιν κρήνης. Ὀλίγη σκιά καὶ ὀλίγο νερὸ εἰς τὸν τάλαιπωρὴν ὁδοιπὸρον εἶναι ἀνακουφιστικότερον τῆς εἰς τὸν πεινῶντα διδομένης τροφῆς.

Ποτὲ δὲν θά λησμονήσω τὴν ὑπὸ τὸν πράσινον ἐκείνον θόλον ἐπὶ τινὰς ὥρας ἀνάπαυσιν. Κισσοί, ἀγριάμπελοι καὶ ἄλλα ἀναρριχτικὰ φυτὰ, παντοίων εἰδῶν περιπλακάδες, ἀνερριχῶντο ἐπὶ τῶν πλατάνων καὶ ἐπλαῶντο ἐπ' αὐτῶν καὶ διεσταυροῦντο καὶ συνεπλέκοντο καὶ μεταπηδῶντα ἀπὸ κλάδου εἰς κλάδον, ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον ἢ ἀπετέλουν τόξα, ἅτινα ἐλίκνιζεν ἡ αὔρα, ἢ ἤωροῦντο ἠρτημένα μέχρις οὗ συναντῶντα ἕτερον κλάδον τὸν ἐναγκαλισθῶσι καὶ ὑφάνωσιν ἐπ' αὐτοῦ μετὰ μείζονος σφρίγους τὴν παρασιτικὴν αὐτῶν ὑπαρξιν. Καὶ ἐνῶ ἐνάρκονεν ἡμᾶς ὁ μεσημβρινὸς ὕπνος, ἐκελάριζον τὰ διαυγῆ νερὰ καὶ ἑτερέτιζον ἐπὶ τῶν κορμῶν ἀκίνητοι, ἀπειράριθμοι λεγεῶνες τεττίγων. ὦ τῆς νωχελοῦς ἡδυπαθείας τοῦ ἀλησμονήτου τοπειοῦ! Τὰ φύλλα μόλις ὑπέτρεμον ὑπὸ τὸ φίλημα λεπτοτάτης αὔρας, ἥτις κατήρχετο τῆς χαράδρας τῆς ἀποληγούσης εἰς τῶν πλατάνων τὴν συστάδα. Τὰ πτηνὰ ἐσίγων ναρκωμένα· τὸ πᾶν ἐκοιμᾶτο. Μόνα ἐκινουῦντο καὶ διεσταυροῦντο ἄνωθεν τῶν κελαριζόντων ὑδάτων ποικιλόχρωμα ὑμενόπτερα καὶ χρυσαλίδες μὲ τὰς βελουδίνους τὰς χρυσιζούσας πτέρυγας καὶ μόνοι ἤκούοντο οἱ ἀκούραστοι τοῦ θερινοῦ θάλπου ὑμνηταί. Τοὺς ἀγαπῶ τοὺς μονοτόνους ἀοιδούς, τοὺς ὁποίους ἐδόξασεν ὁ Ἀνακρέων, ὡς τοὺς ἡγάπησαν οἱ γλυκύτατοι ἡμῶν πρόγονοι.

Μακαρίζομέν' σε τέττιξ
 "Ὅτι δενδρέων ἐπ' ἄκρων
 Ὀλίγην δρόσον πεπωκῶς
 Βασιλεὺς ὅπως αἰεδαίς

 Θέρεος γλυκὺς προφήτης,
 Φιλέουσι μὲν σε Μοῦσαι
 Φιλέει δὲ Φοῖβος αὐτὸς
 Λιγηρὴν δ' ἔδωκεν οἴμην.
 Τὸ δὲ γῆρας οὐ σε τείρει
 Σοφέ, γηγενής, φίλυμε
 Ἀπαθής, ἀνεμόσαρκε
 Σχεδὸν εἶ θεοῖς ὅμοιος

Ἄλλ' ἂν αἰσθάνομαι τοῦ Ἀνακρέοντος τὸν ὑπὲρ τῶν τεττίγων ἐνθουσιασμόν δὲν δύναμαι καλῶς νὰ ἐννοήσω κατὰ πόσον εἶναι κολακευτικὴ πρὸς τοὺς πολιτικούς ῥήτορας ἢ παρομοιώσις τοῦ Ὀμήρου ὅταν παρα-

βάλλει τοὺς ἀμφὶ Πρίλαμον καὶ Πάνθοον ἠδὲ Θυμοίτην ρήτορας τῆς Τροίας πρὸς τέττιγας !

Γῆραί δὲ πολέμοιο πεπαυμένοι, ἀλλ' ἀγορηταὶ
Ἐσθλοί, τεττίγεσιν εἰοκότες, οἳ τε καθ' ὕλην
δενδρέφ' ἐφεζόμενοι ὅπα λειριδέσσαν ἰεῖσιν.

Ρήτορες τῶν ὁποίων ἡ εὐγλωττία νὰ ἀνκαλῆ εἰς τὴν μνήμην τὸ ἄσμα τοῦ τέττιγος ! Πολὺ φοβοῦμαι ὅτι κατὰ παράδοξον πνευματιστικὴν ὑποβολὴν ἡ ψυχὴ τοῦ Ὀμήρου εἶχε παραστῆ ἔκτοτε εἰς τινὰ τῶν συνεδριάσεων τῆς ἡμετέρας βουλῆς.

Διελθὼν δύο ἡμέρας εἰς τὰ σύσκια καὶ κατάφυτα Τριάντα, τὴν Κηφισίαν τῆς Ῥόδου, ἀσυγκρίτως ὅμως φαιδρότερα καὶ ὀροσερώτερα ταύτης, μὲ τὰς λαμπρὰς ἐπαύλεις των, ὧν πολλαὶ εἶναι ἐκτισμέναι ὑπὸ τῶν ἵπποτῶν, ἄλλας δὲ ἡγειραν ὁμογενεῖς ἐξ Αἰγύπτου, οἵτινες παραθερίζουν ἐν Ῥόδῳ, κατέλιπον ἔπειτα τὴν καλλίστην μεγαλόνησον, τὴν παλαιὰν τῶν θαλασσῶν κυρίαρχον, ὑπόδουλον, φθισιῶσαν.

Ἐπιφυλάσσει ἄρα γε αὐτῇ ὁ Θεὸς ἐν προσεχεῖ μέλλοντι τὴν ἐλευθερίαν, τὴν μετὰ τῆς μητρὸς ἔνωσιν ;

Πολὺ φοβοῦμαι, ὅτι ὅπως τὴν μεγαλομάρτυρα Κρήτην ἡ Ἀλβιῶν, οὕτω καὶ τὴν φαεινὴν Ῥόδον ἑτέρα ἐποφθαλιμῆ προστάτις, ἥς ἡ μὴ λανθάνουσα κατὰ τοῦτο πολιτικὴ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβείας καὶ τῶν προξενικῶν ἀρχῶν ἐκάστοτε, ἀποδεικνύει ὅτι διαθρύπτουσιν αὐτῆς τὸν ἐγωῖσμόν αἱ παραδόσεις τοῦ d'Aubusson, τοῦ d'Emery, d'Amboige καὶ τοῦ Uilers de l'île Adam, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἄλλη τις σκέψις, ἣτις ἂν δὲν ἐνέχη τόσην ποίησιν, ὅσην αἱ γαλατικαὶ παραδόσεις τοῦ ἵπποτικοῦ τάγματος, φαίνεται ὅμως πολὺ πρακτικῆ· ὅτι Ῥόδος καὶ Συρία θὰ ἀπετέλουν ἄξιον καθ' ὅλα ἀντιστάθμισμα τῆς Κύπρου καὶ τῆς Αἰγύπτου. Δύσμοιρος νῆσος !

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Σ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ΔΙΠΛΗ ΨΥΧΗ

Δὲν ξέρω ἀπὸ ποῖα τᾶχα θύρα
νὰ μπῆκα μέσα στὴ ζωὴ ;
Ἄνισως Πρόνοια ἀνίσως Μοῖρα
μοῦ φύσησε ζωῆς πνοή.

1893.

Ἄλλ' εἴτε Πρόνοια κ' εἴτε Μοῖρα,
ἓνα μονάχα ξέρω, αὐτό :
Ξέρω διπλῆ ψυχὴ πῶς πῆρα,
καὶ πῶς διπλῆ ψυχὴ κρατῶ.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ.